

SVERIGE 10:–
NORGE 12:–
DANMARK 12:–
INKL. MOMS

MYNT 9-10

DECEMBER 1983

KONTAKT

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

*Olof Skötkonung, penning från Sigtuna. Kungl. Myntkabinettet, foto G Hildebrand, ATA.
Se efterlysning s. 255!*

Rikets ständers medaljer 1809–1830, V	sid 236
Ett tidigt fynd med baltiska mynt	sid 242
Avestadirektionens assignationer	sid 245
Pengar på bordet	sid 250
L. G. Werners sedelförslag	sid 252
En djävulsjetong	sid 255
Kring en kunglig julklapp 1754 (2)	sid 258

Myntsamlare!

Ny illustrerad prislista ute.

- Guldmynt
- Medeltidsmynt
- Svenska mynt
- Antika mynt
- Utländska mynt
- Litteratur, tillbehör

Aktiebrev-samlare!

Ny illustrerad lagerlista ute.

- Järnvägar
- Banker
- Rederier

Kom in och hämta, eller beställ.

HIRSCH

Mynthandel AB

Malmskillnadsg. 29
111 57 Stockholm
Tel. 08/11 05 56, 21 34 59

Vi tar fortfarande emot mynt och medaljer till vår auktion den 17/3 1984

bland annat har vi
hittills fått in:

- Daler 1562 1 +
- 4 mark 1649 01
- Pommern, dukat 1653 1 +
- Riksdaler 1654 1 + /01
- Ädelfors, dukat 1753 01/0
- 2 dukat 1857 01
- En samling utländska småmynt
i hög kvalité

HIRSCH

Mynthandel AB

Malmskillnadsg. 29
111 57 Stockholm
Tel. 08/11 05 56, 21 34 59

TILL AUKTION 29

APRIL 1984

DÅ VI SÄLJER
PRIPPS SVENSKA SAMLING DEL III

EMOTTAGER VI NU T.O.M. 20 JANUARI BÄTTRE

SEDLAR
MEDALJER
UTLÄNDSKA MYNT

B. AHLSTRÖM MYNTHANDEL AB

Box 7662, 103 94 STOCKHOLM
Kungsgatan 28
Tel. 08/14 02 20, 10 10 10, Telex 171 66

MYNTKONTAKT

SVENSK
NUMISMATISK
TIDSKRIFT

Östermalmsgatan 81
114 50 Stockholm
Telefon 08-67 55 98
(måndag - fredag kl 10.00 - 13.00)
Myntkontakt:
Postgiro 42 30 50-4
Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken

MYNTKONTAKT utkommer den
1 i månaderna februari - maj och
september - december
Prenumeration: helår 75:-

REDAKTION

Huvudredaktör
och ansvarig utgivare:
Lars O Lagerqvist
Söderårby gård, Vansö
152 00 STRÄNGNÄS
Telefon 0152-200 79
Kontor 08-783 94 20

Biträdande redaktörer:
Hans Franzén
Madeleine Greijer
Torbjörn Sundquist

Copyright:

Myntkontakt och respektive
författare, vilka ansvarar för
sakinnehållet i sina bidrag

ANNONSER

Bokning

Telefon 08-67 55 98

Annonspriiser exkl moms:

2 sidor (mittuppslag)	2 200:-
2:a omslagssidan	1 450:-
omslagets 4:e sida	1 800:-
1/1 sida (157×220 mm)	1 200:-
2/3 sida (104×220 mm)	850:-
1/2 sida (157×108 mm)	650:-
1/3 sida (50×220 mm)	450:-
1/4 sida (76×108 mm)	350:-
1/6 sida (50×108 mm)	250:-
1/12 sida (50×52 mm)	150:-

Sista materialdag:

Den 1:a i månaden
före utgivning
Heloriginalt
manus och gärna skiss.
Sändes till
Strängnäs Tryckeri AB
Box 13
152 01 STRÄNGNÄS

*Annonser som ej är förenliga
med SNF:s, FIDEM:s och
AINP:s etik
kommer att avböjas*

ISSN 0435-8245

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Höstprogrammet 1983

Om ej annat anges, hålls mötena kl 18.30 i Historiska museerna, Storgatan 41, Stockholm.

December 15 Sedvanlig julfest med kaffe och bulle, lotterier mm.

Vårprogrammet 1984

Januari 17 Besök på utställningen "Kronan" på Wasavarvet, Djurgården. Samling vid entrén kl. 17.30 (obs! Tiden!).
Entré 10:- per medlem.

Februari 2 Anders Frösell berättar om Johan Hadorphs myntbok 1673, Brenners föregångare.

15 Besök på utställningen "Myter" på Historiska Museet med föredrag "Myter på mynt" av Ulla Westermark och Harald Nilsson, Kungl. Myntkabinettet.

Övriga mötesdagar: 1/3, 27/3, 12/4, 26/4, 5/5 och 21/5.

Korresponderande ledamot Samlarmynt

Styrelsen för Svenska Numismatiska Föreningen har till korresponderande ledamot utsett förste antikvarien vid Kungl. Myntkabinettet Tamás Sárkány. Man har härigenom velat hedra honom för hans mångsidiga numismatiska kunnande samt hans insatser för föreningen, dels som styrelseledamot under förflutna år, dels som vetenskaplig redaktör för Numismatiska Meddelanden.

Jul- och nyårshälsning

Ånyo har ett verksamhetsår snart gått till ända. Vad är då naturligare än att blicka tillbaka på hur det gått i förhållande till våra föresatser.

Även om vi kanske inte lyckats i allt så kan vi bl a glädja oss åt att två nya nummer av Föreningens gamla, fina skriftserie *Numismatiska Meddelanden*, vars första nummer kom ut redan 1874, har blivit färdiga under hösten. Publikationskommitténs medlemmar — Nils Uno Forander, Frank Olrog och Tamás Sárkány — har lyckats så utmärkt väl att fullfölja traditionen att ge ut högklassig litteratur.

Vi kan också med tillfredsställelse minnas att Nordisk Numismatisk Unions möte i Falun och Avesta i september med SNF som värd och organisatör blev en klar framgång.

Till sist vill jag tacka för fina insatser under det gångna året och till-
önska Er alla

en God Jul och ett Gott Nytt År

Göran Bergensträhle
Ordförande

RIKETS STÄNDERS BESLUT OM PRÄGLING AV MEDALJER 1809—1830

Av Torgny Lindgren

V. STÄNDERNAS MEDALJ-BESLUT VID RIKSDAGEN 1828—1830.

A. STÄNDENS ÖVERLÄGGNINGAR OCH STÄNDERNAS BESLUT.

Vid lagtima riksdagen i Stockholm 1828—1830 beslöt ständerna att låta prägla två medaljer.

a. Medaljen över kungahusets tillväxt

Kronprins Oskars (sedermera Oskar I) och kronprinsessan Josefinas äldsta söner var Karl, hertig av Skåne, född den 3 maj 1826, och Gustav, hertig av Uppland, född den 18 juni 1827. Kronprinsparets tredje son, Oskar, hertig av Östergötland, föddes den 21 januari 1829.

Föga mer än en vecka därefter, den 30 januari 1829, anförde kammarherre Bernhard Rosenblad hos adeln: "Det band, som förenar framtiden med den närvarande, har för oss vunnit en ny styrka sedan sista riksmöte genom den tillväxt ett älskadt konungahus erhållit. Trenne telningar, utsprungna ur hjeltestammen, gifva åt kommande släkten en ny borgen för beståndet af den

konungaätt, folkets förtroende kallat på Vasars thron, och vid hvilken varaktigheten af Skandiens närvarande samhällsskick är så nära fästad". Rosenblad föreslog, att ständerna skulle genom sin bank och på dess bekostnad låta prägla en medalj till minne av deras och svenska folkets känslor av glädje och hopp i anledning av de tre prinsarnas födelse.

Bankoutskottet tillstyrkte i sitt betänkande nr 30 den 27 mars 1829 Rosenblads förslag. Medaljen borde bli av samma storlek som de minnespenningar, som slogs vid Karl XII:s och Gustav III:s födelse, "nemligen af 15:de storleken". Exemplar i guld skulle på rikets ständers vägnar överlämnas till de kungliga "och i silfver utdelas till alla andra, som finnas böra af nämnde skådepenning undfå exemplar".

Förslaget bifölls utan diskussion av alla fyra stånden: av borgarståndet den 9 april, av adeln och av bondeståndet den 13 april och av prästeståndet den 14 april 1829.

b. Medaljen över drottning Desiderias kröning 1829.

Den franska marskalken Jean Baptiste Bernadotte valdes den 21 augusti 1810 till svensk tronföljare un-

der namnet Karl Johan; han anlände till Sverige den 20 oktober samma år. Hans maka kronprinsessan Desideria och deras son Oskar (sedermera Oskar I) kom till Sverige först den 22 december. Efter ett halvår reste Desideria tillbaka till Frankrike. Trots att hon 1818 blev drottning, återvände hon inte till Sverige förrän 1823, till sonen Oskars bröllop. Då hennes make Karl Johan kröntes till kung, kunde hon såsom frånvarande inte bli krönt till drottning. Efter några års vistelse i Sverige blev även Desideria krönt. Kröningen ägde rum i Storkyrkan i Stockholm den 21 augusti 1829.

Till hugfästade av drottningens kröning beslöt ständerna låta prägla en medalj. Initiativet till denna togs också av Bernhard Rosenblad; det framgår av bankoutskottets protokoll den 19 januari 1830: "På framställning af herr kammarherren Rosenblad förenade sig höglofl. banco utskottet om den tillstyrkan hos rikets ständer, att till glad åminnelse af hennes majst drottningen Eugenia Desideria Bernhardinas kröning, hvilken högtidliga act rikets ständer under nu påstående riksmöte fått öfvervara, en skådepenning af den vid sådane tillfällen förut brukliga storlek må genom banco styrelsens

Ill. 11. Rikets ständers medalj till minne av kungahusets tillväxt genom kronprins Oskars tre äldsta söner år 1829. Gravör Mauritz Frumerie. Beskriven av B. E. Hildebrand: Karl XIV Johan nr 33. I Kungl. Myntkabinettet. Foto Hans Markstedt, ATA.

Ill. 12. Medalj till minne av drottning Desiderias kröning år 1829. Gravör Ludvig Persson Lundgren. Beskriven av B. E. Hildebrand; Desideria nr 4. I Kungl. Myntkabinettet. Foto Jüri Tamsalu, ATA.

försorg blifva präglad, hvarutaf exemplar i guld å rikets ständers vägnar sedermera presenteras åt de höga personerne af konunga huset samt i silfver tilldelas deras excellencer rikets herrar jemte dem, som för öfrigt dylike utdelningar vanligen erhållit. Och skulle memorial härom upsättas".

Förslaget lades fram i bankoutskottets memorial nr 104 den 26 januari 1830. Det bifölls utan diskussion av samtliga fyra stånd, av prästeståndet den 29 januari, av borgarståndet och av bondeståndet den 1 februari och av adeln den 3 februari 1830.

B. VITTERHETS-AKADEMIENS ÖVERLÄGGNINGAR OM MEDALJFÖRSLAG

a. Medaljen över kungahusets tillväxt

Vid vitterhetsakademiens sammanträde den 19 maj 1829 tog psalmdiktaren Johan Olof Wallin, som var ledamot såväl av bankofullmäktige som av akademien, upp frågan om utseendet på den av ständerna beslutade medaljen över kungahusets tillväxt. Akademien anmodade tre av sina ledamöter, nämligen historikern professor Erik Gustaf Geijer, den framstående latinisten biskopen i Strängnäs Per Thyselius och skalden Frans Mikael Franzén att komma in med förslag till medaljen.

Redan den 2 juni kunde vitterhetsakademien företa granskning av ingivna medaljförslag. Akademien gillade och antog följande förslag:

"Åtsidan visar de 3 arfprinsarnes bröstbilder med namn och titlar. Frånsidan: Svea med handen visande mot Karlavagnen. De tre stjernorna, som bilda vagnstisteln, synas i mindre storlek.

Öfverskrift: *Numero, mox lumine compar.*

Nederst: *Aucta Reg. Domo Ord. Regni Gratulab. A. MDCCCXXIX.*" och underrättade bankofullmäktige om beslutet genom utdrag av protokollet.

Den kungliga familjens medlemmar var vid denna tid sju, det vill säga lika många som stjernorna i Karlavagnen. Åtsidans överskrift säger att de tre små prinsarna, som till antalet var lika många som stjernorna i vagnstisteln, snart skulle sprida samma glans som de. Inskriften nederst betyder: "Sedan kungahuset erhållit tillväxt frambar rikets ständer sin lyckönskan år 1829".

Nyssnämnda utdrag av vitterhetsakademiens protokoll den 2 juni lästes inte upp hos bankofullmäktige förrän den 28 september 1829. Fullmäktige beslöt då anmoda porträttmålaren professor Fredrik Westin att "författa en ritning" till medaljen. Ritningen skulle först godkännas av kungen och därefter skickas till "myntrådet Loos" i Berlin, som enligt fullmäktiges åsikt borde anlitas för gravering av stamparna till medaljen.

I anledning av att från något håll uppgift hade begärts om de tre prinsarnas namn och titlar godkände vitterhetsakademien den 6 oktober följande, av Thyselius uppgjorda förslag:

"Första sidan: De tre prinsarnes bröstbilder efter hvarandra inom serskildta incirklingar med öfverskrifna namn och titlar, nemligen: inom den första: *Carolo Eug. Lud. D. Scan.*

2^{dra}: *Gustavo Franc. Osc. D. Upl.*

3^{dje}: *Oscare Fred. D. Östrog.*

Öfverskrift: *Principibus R. Suec. Hæreditariis.*

Nederst: *Aucta Regia Domus.*

Frånsidan, med undantag af sist anförda ord, såsom föreslagit är, nemligen: Svea med handen visande mot Karlavagnen, de 3 stjernorna som bilda vagnstisteln synas i mindre storlek, med öfverskrift: *Numero, mox lumine compar.*

Nederst: *Ord. Regni Gratulab. A. MDCCCXXIX.*"

Åtsidans text kan översättas:

"Kungahuset har erhållit tillväxt genom Sveriges rikets arvfurstar Karl etc., hertig av Skåne, Gustav etc., hertig av Uppland, Oskar etc., hertig av Östergötland".

Vid vitterhetsakademiens följande sammanträde, den 13 oktober, har sannolikt kritik riktats mot detta beslut, ty akademien beslöt att skjuta upp protokollsjusteringen till nästa sammankomst.

Vid sammanträdet den 20 oktober gillade vitterhetsakademien följande medaljförslag:

"Åtsidan: De 3^{ne} arffurstarnes bröstbilder med öfverskrift: *Aucta Regia Domus.* Nederst namnen: *Carolo. Gustavo. Oscare.*

Frånsidan, såsom förut bestämdt är, Svea med handen visande mot Karlavagnen. De tre stjernorna, som bilda vagnstisteln, synas i mindre storlek.

Öfverskrift: *Numero, mox lumine compar.*

Nederst: *Ord. Regni Gratulab. A. MDCCCXXIX.*"

Utdrag av vitterhetsakademiens protokoll den 20 oktober lästes upp vid bankofullmäktiges sammanträde en månad senare, den 20 november 1829. Fullmäktige anmodade Westin att i enlighet med akademien nya beslut fullborda den tidigare beställda medaljritningen.

b. Medaljen över drottning Desiderias kröning 1829.

Innan Westin hade lämnat in ritning till medaljen över kungahusets tillväxt, fick bankofullmäktige genom utdrag av bankoutskottets protokoll den 9 februari 1830 underrättelse om att ständerna hade beslutat låta slå en medalj till minne av drottning Desiderias kröning.

Även denna gång anmälde Wallin frågan om medaljens utseende i vitterhetsakademien; den 2 mars 1830 anmodade akademien Geijer och Thyselius att komma in med förslag. Vid sammanträdet den 16 mars avlämnades förslag till inskrift på medaljen, men behandlingen sköts upp till en annan sammankomst. Först den 14 juli togs frågan om förslag till drottningens kröningsmedalj upp igen. Kanslirådet Per Adam Wallmark fick i uppdrag att yttra sig över det ingivna förslaget och själv komma in med förslag.

Vid vitterhetsakademiens sammanträde den 19 augusti gillades följande av Wallmark inlämnade medaljförslag:

"Åtsidan: Bröstmilden med kongl. krona och öfverskrift: *Eugen. Bernh. Desid. Reg. Suec. et Norv.* Under afskarningen: *Diademat Reg.*

Ornata Holm. D. XXI. Aug. MDCCCXXIX.

Från sidan: På ett altare, mot hvilket Sveriges vapensköld står lutad, ligga drottningens regalierne: kronan, spiran och äplet. Inskriften: *Tantus Amor Popula*."

I afskrifningen: *In memor. coronat*."

Åtsidans inskrifter betyder: "Eugenia Bernhardina Desideria, Sveriges och Norges drottning, blev smyckad med kunglig huvudprydnad i Stockholm den 21 augusti 1829". *Tantus Amor Populo* kan måhända översättas med: "Ett sådant bevis på kärlek lämnar jag åt folket".

Vid protokolljusteringen den 15 september 1830 ändrades detta beslut. Ingen avskärning skulle finnas på medaljens åtsida, men däremot på framsidan, där den skulle innehålla följande text: *In memor. coronat. Holmia die XXI Aug. MDCCCXXIX Ordd. Regn. Succ.*, vilket betyder: "Till minne av kröningen i Stockholm den 21 augusti 1829 lät rikets ständer slå denna medalj".

C. RIKSBANKEN VERKSTÄLLER STÄNDERNAS BESLUT OM PRÄGLING AV TVÅ MEDALJER

Först vid bankofullmäktiges sammanträde den 11 november 1830 lämnade Wallin ett utdrag av vitterhetsakademiens protokoll den 15 september angående utseendet på ständernas medalj över drottningens kröning. Fullmäktige anmodade även denna gång Westin att lämna en ritning till medaljen. Westin hade då ännu inte lämnat in den tidigare beställda ritningen till ständernas medalj över kungahusets tillväxt.

Westin ägnade sig först åt ritningen till medaljen över drottningens kröning; vid bankofullmäktiges sammanträde den 5 maj 1831 visades tre av Westin uppgjorda ritningar till sistnämnda medalj, en till åtsidan och två till framsidan. Fullmäktige godkände då en av ritningarna till framsidan ävensom den till åtsidan, och kungen meddelade genom skrivelse den 14 maj sitt gillande. Enligt fullmäktiges åsikt skulle graveringen av stamparna till medaljen otvivelaktigt bli bäst utförd av "myntrådet Loos" i Berlin, men de ansåg dock att de till uppmuntran för inhemska konstnärer borde för-

söka få arbetet utfört här hemma. De beslöt därför den 30 juni att genom kungörelse i Post- och Inrikes Tidningar intressera konstnärer att lämna in anbud på gravering av stamparna till medaljen över drottningens kröning. En av fullmäktige, kyrkoherden i Hedvig Eleonora församling Mårten Christoffer Bergvall, ansåg det lämpligare både för ändamålet och för tidens vinnande, att "de få medailleurer, som här finnas", blev tillfrågade direkt. Ifrågavarande kungörelse – som vi har funnit intagen i Posttidningen den 13, 16 och 25 juli 1831 – hade följande lydelse:

"Till och med d. 1 instund, sept. kl. 12 på dagen emottagas i bankofullmäktiges cancelli anbud till gravering af 2:ne medaille-stämplur utaf 19:de storleken i enlighet med fastställda ritningar, som å samma ställe äro att bese. Något af konstnären verkställt dylikt arbete utaf större omfattning bör såsom prof för granskningens underlättande ovilkorligen hvarje anbud åtfölja. Stockholm d. 4 juli 1831.

Banco-fullmäktige."

Vid anbudstidens utgång förelåg två skriftliga anbud på graveringen av stamparna till ständernas medalj över drottningens kröning. Anbudsgivarna var Mauritz Frumerie, som i arvode begärde 350 rdr b:o, och Ludvig Persson Lundgren, som begärde 400 rdr b:o. Båda anbudena finns bevarade i bankofullmäktiges inkomna handlingar. Lundgren bifogade som prov på sin konst "2de aftryck i silfver af de utaf mig för kongl. krigs vetenskaps akademien graverade belönings medailler, 1 d^o af kongl. landtbruks akademien jerton samt 1 d^o af en liten minnespenning, slagen vid hennes majt. drottningens kröning". Vi skall i det följande återkomma till Lundgrens minnespenning till drottningens kröning. Frumerie talar i sitt anbud inte om något åtföljande prov; det framgår emellertid av bankofullmäktiges protokoll, att han har lämnat in prov, men vi vet inte vilken eller vilka medaljer.

Wallin lämnade vid bankofullmäktiges sammanträde den 22 december 1831 in en bronsmedalj, som han hade fått låna av drottningens överste marskalk greve Jakob Gustaf de la Gardie, "föreställande å ena sidan hennes majt drottningens bröstbild, att såsom modell begä-

nas vid förfärdigandet af stämplarne till högst densamma krönings medaille". Fullmäktige beslöt ta upp frågan därom i samband med behandlingen av Frumeries och Lundgrens anbud. Vi återkommer till denna medalj i det följande.

Anbudet tycks inte ha blivit behandlad förrän vid bankofullmäktiges sammanträde den 29 december 1831. Kammarherre Bernhard Rosenblad, som på våren 1831 hade blivit bankofullmäktigt, yttrade att de medaljer som Frumerie och Lundgren hade lämnat in som prov långt ifrån att i skönhet kunna jämföras med den av Loos förfärdigade medaljen över kronprinsparets bröllop 1823 (se MYNTKONTAKT/SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT 1983 nr 1, s. 6 ff) nästan tillintetgjorde all förhoppning att av svenska eller inom Sverige nu vistande konstnärer kunna erhålla en medalj, som inte vanstälde föremålet för densamma. Rosenblad ansåg att fullmäktige inte hade annan utväg än att vända sig till utländsk konstnär. Fullmäktiges ordförande den framstående ekonomen kontraktsprosten greve Fredrik Bogislaus von Schwerin ansåg, att fullmäktige först borde höra Frumerie och Lundgren, och på hans förslag beslöt fullmäktige att låta kalla upp de båda medaljgravörerna till nästkommande sammanträde, den 5 januari 1832.

Till bankofullmäktiges ovan nämnda sammanträde den 29 december 1831 lämnade Westin i de ritningar till ständernas medalj över kungahusets tillväxt, som fullmäktige hade beställt över ett år tidigare. Westin begärde "för prinsarne Carl, Gustaf och Oscars porträtter i profil... 300 rd^o för ritningarne till ått och framsidan af förenämnda medaille, likaledes 300:– eller tillsammans b^o rd^o 600:–"

Bankofullmäktige ansåg att Westin begärde för mycket och försökte genom bankosekreteraren förmå honom att pruta av på priset. Westin gick då den 5 januari 1832 själv upp i banken och begärde att få förklara för fullmäktige, varför han inte kunde gå med på någon prutning: av protokollet framgår, att han visade en etablerad konstnärs självsäkerhet:

"I anledning här af lämnades herr professoren Westin företräde, som dervid

beklagade, att det af honom äskade priset för medaille-ritningarne 600 rdr banko blifvit af herrar fullmäktige anset för högt tilltaget, då tvärtom han sjelf fann detsamma så billigt det kunde vara, hvartill herr professoren såsom kär anförde, att utom det han här gjort 3de porträttritningar, hvilka sedan måste omritas åt motsatt sida till rättelse för graveuren, var det sjelfva sammanfattningen deraf som utgjorde den förnämsta svårigheten, hvartill äfven finge läggas att Svea å fransidan, så enkel den ock syntes, hade kostat herr professorn mer möda och arbete än han ens kunde omtala, tilläggande herr professoren slutligen, att om herrar fullmäktige fordrade någon nedsättning af hans betalnings anspråk, funne han sig föranlåten begära sina ritningar tillbaka, så ogerna han ock ville hafva besvärat deras kongl. högheter förgäfvos. Särskildt anmärkte herr professorn, att han i afseende på Svea så vida hade skildt sig från förslaget, att han tillsatt spiran i hennes hand, emedan ifrågavarande epithet ovilkorligen måste tillhöra denna gudomlighet".

Sedan Westin hade lämnat bankofullmäktiges sessionssal, godkände fullmäktige hans räkning, dock under villkor att han i händelse medaljens gravering skulle anförtros åt en svensk konstnär skulle tillse att teckningarna blev korrekta. Wallin påpekade, att Westin hade gått ifrån vitterhetsakademiens förslag och satt till en spira i Sveas hand: därför borde han, ifall denna ändring inte blev godkänd, utan anspråk på ersättning göra upp en ny ritning. — Vitterhetsakademien, där Westins ritningar granskades den 11 januari, hade inget att erinra mot spiran i Sveas hand. Även kungen gillade Westins förslag genom skrivelse den 18 februari 1832.

Då Westin sålunda nu även hade lämnat in ritningar till medaljen över kungahusets tillväxt, kunde bankofullmäktige ta upp verkställandet av ständernas båda medaljbeslut samtidigt. Då Frumerie och Lundgren efter kallelse infann sig vid fullmäktiges sammanträde den 5 januari 1832, yttrade Schwerin:

"Det uppdrag fullmäktige hafva århållit af rikets ständer att låta förfärdiga 2^{ne} medailler hade fullmäktige häst önskat kunna utföra genom svenska konstnärer. De prof på förr gjorda arbeten, som blifvit företedde, motsvarade dock icke hvad nu för tiden af graveringskonsten fordras. Herrar fullmäktige voro dock benägna att tro, att egentliga orsaken hvarföre denna konst synes stå efter här i landet låge deri, att metalliskt mynt på långlig tid icke varit här gängse samt att

talangen betalas i ett mynt af obestämdt värde. Skulle herrar Frumerie och Lundgren tilltro sig att kunna leverera arbeten jemförliga med den medaille, som till minne af deras kongl. högheters kronprinsens och kronprinsessans bilägger blifvit förfärdigad af mynträdet Loos i Berlin, så ville herrar fullmäktige icke binda herrar Frumerie och Lundgren vid de pris, som i deras skriftligen gjorda anbud blifvit utsatta, utan vore det herrar fullmäktiges tanke, i händelse de ville ingå derpå, att till kongl. academiens för de fria konsterna öfverlemnna och pröfva och afgöra, huruvida de färdiggjorda medaillerna kunna godkännas, samt i sådant fall bestämma priset, sedan likväl herrar fullmäktige fastställt ett maximum".

Frumerie och Lundgren tackade för att de hade blifvit ihågkomna och sade, att de gärna underkastade sig de villkor, som bankofullmäktige fann för gott att bestämma, varefter de avlägsnade sig.

På förslag af Schwerin beslöt bankofullmäktiges majoritet, att graveringen av bägge medaljerna skulle anförtros åt inhemska konstnärer och att prövningsrätten av det färdiggjorda arbetet och priset därför, utan band av vad de ingivna anbudnen innehöll, skulle överlämnas åt akademien för de fria konsterna. Rosenblad hävdade, att på det sättet kunde en vacker medalj inte erhållas. Han önskade, att ett maximum för betalning skulle utsättas på förhand, uppgående fullt ut till det högsta en utländsk konstnär skulle begära, i annat fall skulle prentionerna bli oberäknliga. Enligt Rosenblads mening var det i detta fall olämpligt att överlämna prövningsrätten åt konstakademien, med hänsyn till att Frumerie var dess agrée och akademien sålunda skulle bli domare över en sin egen ledamots arbete. Wallin och Bergvall hyste föga hopp om att en svensk konstnär skulle kunna åstadkomma en vacker medalj; de ville därför, att fullmäktige skull ha öppen rätt att kunna förkasta det gjorda arbetet, i händelse det inte lyckades.

I anledning af de gjorda invändningarna lät Schwerin anteckna sin åsikt till protokollet:

"Jag anser medailler, beslutade i ändamål att för kommande tider vittna om nationens tillgifvenhet för sitt konungahus, också böra hvad beslutens utförande beträffar bära stämpeln af nationalitet. Måste man för att få prydliga medailler hyra och låna talang från främmande länder, så inlåter man sig i ett

statsskuldssysteme som aldrig tar slut, orättvisan oberäknad mot svenska konstnärer, hvilkas fel det icke är att i följd af hvarjehanda tvingande omständigheter stålgraveringskonsten icke här kan drivas till den höjd som den uppnått i länder som äga metalliskt mynt. Fullmäktige hafva, så mycket i deras förmåga står, sökt att undanröjda de hinder som försvara tillvägabringandet af prydliga svenska medaillens. Skulle det oagadt ifrågavarande medailler icke uppnå den högsta möjligaste grad af artistisk fullkomlighet, så torde denna brist kunna godtgöras genom det högre värde de derigenom erhålla, att de blifva förfärdigade af svenska konstnärer".

Schwerin hade varit mycket aktiv när det gällde verkställandet av ständernas beslut om en medalj över kronprinsparets bröllop 1823; han var lika energisk nu. För att säkerställa att medaljerna skulle bli vackra tog han kontakt med bildhuggaren professor Johan Niklas Byström och bildhuggaren professor Erik Gustaf Göthe ävensom med Westin: den 12 april 1832 kunde han berätta för övriga bankofullmäktige, att de tre professorerna hade vitsordat Frumeries och Lundgrens skicklighet i medaljgravyr och lovat att med uppmärksamhet följa och granska arbetet; de båda gravörerna hade underkastat sig denna granskning och förklarar, att arbetet skulle bli värdigt och väl utfört, och i motsatt fall gått med på att det kasserades. På förslag af Westin bestämde fullmäktige ett maximipris av 800 rdr b:o för medaljen av 19:e storleken över drottningens kröning och ett maximipris av 1.500 rdr b:o för medaljen av 15:e storleken över kungahusets tillväxt, "hvarå 4 figurer skulle teknas". Enligt överenskommelse gravörerna emellan skulle Lundgren gravera stamparna till medaljen över drottningens kröning och Frumerie stamparna till medaljen över kungahusets tillväxt. Denna fördelning af uppdragen gravörerna emellan var rätt naturlig, med hänsyn till att Lundgren — som vi har sett här ovan — redan hade graverat en medalj över drottningens kröning.

På basis av vad Schwerin hade anfört satte bankosekreteraren upp förslag till kontrakt med gravörerna. Det godkändes av bankofullmäktige den 19 april 1832; de båda gravörerna förklarade då, att de inte hade något att erinra eller tillägga.

Vi återger här nedan kontraktet med Lundgren. Kontraktet med

Frumerie hade *mutatis mutandis* samma lydelse. Enligt vår åsikt berövide kontrakten gravörerna all möjlighet att arbeta som fria konstnärer: de blev reducerade till konsthantverkare, som hade att rätta sig efter andras intentioner.

Emellan herrar fullmäktige i rikets ständers bank och undertecknad är i dag efterföljande contract öfverenskommet och afslutadt:

§ 1

Jag åtager mig förfärdigande och lefverering af ett par medalj-stämplor till en minnes penning öfver hennes maj' drottningen Eugenia Bernhardina Desiderias kröning, hvars storlek är bestämd till likhet med cirkeln n° 19 å den uti framlidne cancellie rådet Berchs beskrifning öfver svenska mynt och skådepenningar befintelige mätare.

§ 2

På grund af de upgjorde ritningar till medaljens fram- och frånsida, som blifvit mig meddelade skall jag först uppgöra en modell, pousserad i vax, som visar medaljens blifvande utseende både till bilder och inskrifter, i enlighet hvarmed arbetet å sjelfva medalj-stämplorna kommer att ehuru i mindre scala utföras.

§ 3

Så snart denna modell blifvit färdig, skall jag förete den samma till professorerne Göthes, Byströms och Westins granskning och, sedan den af desse herrar blifvit gillad och godkänd, äfven upvisa den inför herrar banco fullmäktiges ordförande greve von Schwerin, innan graveringen företages.

§ 4

Då graveringen sedermera blifvit fullbordad, skola stämplorna före härdningen jemte aftryck deraf förevisas ofvannämnde herrar professorer Göthe, Byström och Westin, hvilkas samfälda omdöme jag underkastar mig, så att contractet ej anses fullgjordt, med mindre desse herrar enhälligt gilla arbetet och förklara det så i afseende på teckning som fulländning med noggrannhet och skickelighet utfördt efter konstens och smakens fordringar.

§ 5

Till verkställighet af allt detta, jemte stämplornas slutliga härdning efter vederbörligt godkännande, förbehåller jag mig för alla händelser ett års tid ifrån detta contracts undertecknande, dock skall jag icke desto mindre låta mig angeläget vara att möjligast och så vidt arbetets sorgfälliga utförande medgifver detsamma påskynda.

§ 6

Då enligt gjord beräkning behöfvat af exemplar för banken kommer att blifva

9 å 10 i guld, några och fyratio i silver och circa femtio i bronze, vill jag härigenom förbinda mig till ansvar för stämplornas varaktighet under prägling af de första etthundra femtio exemplaren, så att jag utan någon särskild ersättning förnyar hvilken stämpel, som derunder eller vid föregående härdning skulle komma att brista eller lida skada, förbehållande mig deremot tillsynen, att någon åkomma genom vårdslös behandling ej må försakas.

§ 7

Banken bekostar sjelf matieren till medalj exemplaren och vidkännes sjelfva präglings kostnaden efter den å kongl. myntet antagne beräkning.

§ 8

Bestämda ersättnings beloppet för graveringens arbetet tillika med sjelfva stämplorna, hvilka efter verkställd prägling skola öfverlemnas i bankens ägo, förbehåller jag mig att först efter utförandet få upgifva, men inskränker mig dock på förhand inom en summa af åtta hundra /800/ riksdaler banco i ett för allt.

Därefter berättar protokollen ingenting om verkställandet av ständernas beslut om två medaljer förrän vid bankofullmäktiges sammanträde den 20 juni 1833. Då presenterades de av Frumerie graveerade stämplorna till medaljen över kungahusets tillväxt tillika med de medaljer i guld, silver och brons, som hade präglats vid kungl. myntet med dessa stammar. För sitt arbete begärde Frumerie 1.500 rdr b:o, och som hans räkning var åtföljd av ett av de tre granskningsmännen Byström, Göthe och Westin utfärdat intyg lät fullmäktige utanordna beloppet.

Vi återger som ill. 11 s. 236 den sålunda av Frumerie levererade medaljen över kungahusets tillväxt. De tre små prinsarna har här inga titlar: under de tre bröstbilderna står endast prinsarnas namn: kungahuset har erhållit tillväxt genom Karl, genom Gustav, genom Oskar.

Lundgren var något senfärdigare: först den 26 september 1833 kunde Schwerin berätta för bankofullmäktige, att Lundgren hade verkställt gravering och härdning av stämplorna till medaljen över drottningens kröning samt att Göthe och Westin hade förklarat att arbetet var utfördt med skickelighet och omsorg. (Den tredje granskningsmannen, Byström, var förmodligen vid denna tidpunkt i Italien). Fullmäktige anmodade Lundgren att dra försorg

om prägling av erforderliga exemplar av medaljen; den 7 november lät fullmäktige utanordna hans arvode, 800 rdr b:o.

Redan 1829 sålunda långt innan Lundgren fick bankofullmäktiges uppdrag att gravera stämplorna till ständernas medalj över drottningens kröning, hade han — som vi har sett här ovan — graveerat en liten medalj över kröningen. Vi återger den s. 237 som ill. 12. B. E. Hildebrand beskriver denna medalj under Desideria nr 4 och säger om den: "Var icke kastpenning, utan ett enskildt företag af gravören. Åtskilliga exemplar inköptes likväl af riksmarskalken att utdelas". Som nämndes här ovan överlämnade Johan Olof Wallin den 22 december 1831 till bankofullmäktige en medalj, som visade drottningens bröstbild. Det kan rimligtvis inte ha varit Lundgrens lilla kröningsmedalj. Det måste ha varit en stor fransk medalj slagen 1823 vid drottningens flyttning från Frankrike till Sverige; vi återger den som ill. 13 här intill. Sannolikt har Lundgren känt till denna medalj och haft den som förlaga, då han graveerade sin lilla kröningsmedalj, vars drottningporträtt företer stor likhet med bilden på den franska medaljen. Vi återger slutligen som ill. 14 här intill ständernas medalj över drottningens kröning; även på den företer drottningens bild likhet med bilden på den franska medaljen.

När ständernas medalj över kungahusets tillväxt äntligen var färdig — mer än 4 1/2 år efter beslutet! —, hade antalet kungliga personer ökat ytterligare genom födelsen av prinsessan Eugenie 1830 och av prins August, hertig av Dalarna, 1831 och var nu nio. Följaktligen måste banken i enlighet med ständernas beslut låta prägla nio exemplar i guld såväl av medaljen över kungahusets tillväxt som av medaljen över drottningens kröning. Till guldexemplaren av den förstnämnda medaljen gick det åt 360 dukater specie, å 40 dukaters vikt per exemplar. Till guldexemplaren av den sistnämnda medaljen gick det åt 450 dukater specie, å 50 dukaters vikt per exemplar. Vidare måste banken betala präglarelön å 2 sk. 8 rst. b:o per dukat, sammanlagt 45 rdr b:o, och för 18 fodral å 1 rdr 16 sk. b:o stycket sammanlagt 24 rdr b:o.

Till bankofullmäktiges protokoll

Ill. 13. Medalj präglad vid drottning Desiderias överflyttning till Sverige år 1823. Gravör Jean-Jacques Barre i Paris. Beskriven av B. E. Hildebrand: Desideria nr 1. I Kungl. Myntkabinettet. Foto Jüri Tamsalu, ATA.

Ill. 14. Rikets ständers medalj till minne av drottning Desiderias kröning år 1829. Gravör Ludvig Persson Lundgren. Beskriven av B. E. Hildebrand: Desideria nr 3. I Kungl. Myntkabinettet. Foto Gunnel Jansson, ATA.

den 14 november 1833 antecknades, att fullmäktige måndagen den 11 i samma månad hade haft nåden att till samtliga kungliga personer överlämna exemplar i guld av de bägge medaljerna.

Förutom guldexemplaren till de kungliga personerna präglades av vardera medaljen 42 exemplar i silver och 50 exemplar i brons. Silverexemplaren tillställdes i enlighet med ständernas beslut samtliga rikets herrar, de svenska och norska statsråden, lantmarskalken och talmännen vid 1828–1830 års riksdag, universiteten i Uppsala, Lund och Kristiania, kungl. myntkabinettet, bankens myntkabinett och vitterhetsakademiens sekreterare. Ban-

koutskottet hade framhållit för bankofullmäktige, "att ej mera än ett exemplar tillkommer samma person, äfven om han skulle innehafva flere af ofvanupräknade världigheter". Enligt bankofullmäktiges beslut den 5 december 1833 skulle brons-exemplaren avyttras till ett pris av 2 rdr 13 sk. b:o stycket.

Riksbanken

har slutat lämna ut 5-kronesedlar. Som vi nämnde i MYNTKONTAKT/SNT 1982:6, s 140, skulle utlämnandet av dylika sedlar successivt upphöra i tre etapper. Kontor som räknades till den sista etappen

utväxlade 5-kronesedlar sista gången fredagen den 14 oktober 1983.

TL

Adressändring!

Använd postens adressändringsblankett, som du sänder till:

MYNTKONTAKT
Svenska
Numismatiska
Föreningen
Östermalmsgatan 81
114 50 STOCKHOLM

Ett tidigt fynd med baltiska mynt

Av Kenneth Jonsson

Myntningen i Baltikum började 1211 då biskopen av Riga förlänade staden Riga mynträtt. De mynt som präglades då och fram till 1225 har ännu inte gått att identifiera, men de bör kunna återfinnas bland en eller flera av de typer som ligger nära de samtida gotländska eller rent av räknas till dem.

År 1225 övertog biskopen mynträtten och möjligen hade han då redan präglat mynt under en kort tid. Tre brakteattyper (fig. 1 a–c) förs av Sarvas och Molyvigin till den biskopliga (från 1255 ärkebiskopliga) myntningen i Riga på 1200-talet. Sarvas för den sista av dem till efter 1265 i analogi med att staden Reval då enligt Molyvigin övergår från att prägla en typ med krönt huvud (fig. 2 a) till en typ med krona (fig. 2 b). Båda är brakteater liksom en typ präglad av biskopen i Dorpat som av Molyvigin också dateras till efter 1265 (fig. 3).

De två första (ärke)biskopliga Rigapräglingarna med en framvänd biskop med korsstav och kråkla resp. kors och stjärna (fig. 2 a–b) för Sarvas till perioden 1225 (eller något tidigare) och fram till 1265. Den senare föreslår han också eventuellt kan vara präglad av biskopen i Dorpat som sedan 1225 hade mynträtt. Av den förra typen, som Sarvas antar är den äldre, finns ett skattfynd med 20 ex. från biskopsborgen Martinsala några mil från Riga. Eftersom skatten inte innehöll några andra mynt ger den dock inte några hållpunkter för en datering.

Vid en genomgång av den arkivaliska beskrivningen av de inlösta mynten i ett skattfynd från 1828 i Ljunga, Tåby sn, Östergötland (SML 1: 129, Th. 40) fanns emellertid två mynt upptagna som inte uppmärksammats tidigare men som är av stort intresse här. De beskrivs som följer:

- ”Åtvändt kr. hufvud i prickad ring; ytterst:slät ring 1 ex.”
- ”Åtvändt kr. huvud mellan stjärna och kors, inom slät ring; ytterst: prickad ring 1 ex.”

Det är ingen tvekan om att den senare går att identifiera med biskopstypen fig. 1 a ovan, där mitran lätt kan förväxlas med en krona. Nästan lika säkert är det att den

förra typen kan identifieras med Revalbrakteaten i fig. 2 a ovan. Redan före 1856 då beskrivningen gjordes hade en del mynt lagts in i Kungl. Myntkabinetets (KMK) systematiska samlingar utan angivande av inventarienummer och resten av mynten behandlades sedan på samma sätt. De kan därför inte omedelbart identifieras idag, men i KMK:s samlingar förvaras dock ett ex. av den senare typen (fig. 4) som låg tillsammans med gotländska mynt och kan förmodas vara identiskt med exemplaret i Ljungafyndet där det också ingick följande gotländska mynt:

Ca 1140–1210/20. LL XX 3 ex.
Ca 1210/20–1220/30. LL XXI 1 ex.
Ca 1220/30–1270/80.
LL XXII 415 ex.

De gotländska mynten ger endast en grov datering av skatten och för en närmare datering är man hänvisad till de götlandsbrakteater – med all sannolikhet präglade i Lödöse – som även ingick i skatten enligt följande:

Svärd mellan bokstäverna E–R. LL XIII (fig. 5) 6 ex.
Kyrka. LL XII:C (fig. 6) 6 ex.
Fågel. LL XII:B (fig. 7) 24 ex.
Krona. LL XVI:1 (fig. 9) 116 ex.

Den första typen med svärd förs till Erik Knutsson 1208–1216. De två mellersta typerna med kyrka resp. fågel har förts till ca 1200–1225, medan den sista med krona förs till Erik Eriksson 1222–1229, 1234–1250. En genomgång av de skattfynd där dessa typer ingår medför att det är svårt att hålla fast vid vissa av dateringarna. Även om det finns skäl som talar för att föra svärdstypen till Erik Erikssons första regeringsperiod 1222–1229 får den traditionella dateringen till Erik Knutsson bibehållas. Krontypen föregår av allt att döma en typ med krona över en stjärna (fig. 10) som måste betraktas som den yngsta under Erik Erikssons andra regeringsperiod 1234–1250. Samma typer som i Ljungafyndet var även representerade i ett fynd från Skörtinge, Skärkind sn, Östergötland (SML 1:104, Th. 41), där även en typ med krönt huvud och med eller

utan inskriften ERIC REX fanns (fig. 8). Inskriften måste syfta på Erik Eriksson och de bör att döma av frånvaron i Råppe- och Brunsgrådenfynden (Th. 35 resp. SML 1:109 och Th. 45) vara äldre än de två krontyper som nämnts ovan och en sannolik datering blir då omkring 1240.

Typerna med kyrka resp. fågel ingår som nämnts även i Skörtingefyndet och den senare även i en skatt från Köpings kyrkogård, Öland (Th. 39), som i övrigt helt dominerades av gotländska mynt av den grupp som kan dateras till ca 1220/30–1270/80. Alla kända fynd talar således för en senare datering än den tidigare använda ca 1200–1225 eftersom de inte heller förekommer i de skattfynd som kan dateras till den perioden. Det är i stället sannolikt att de präglats under en period ca 1225–1240. Med hänsyn till att fågeltypen är känd i färre stamper men samtidigt förekommer i fler ex. än kyrktypen i Ljungafyndet är det sannolikt att fågeltypen är den yngre. Nedläggningstiden för Ljungaskattens sammanlagt ca 4.700 ex. varav minst 573 ex. inlöstes skulle då kunna sättas till ca 1245. Tyvärr får vi aldrig veta om de ej inlösta mynten enbart var gotländska (vilket förefaller sannolikt) eller om det där även ingick ytterligare götlandska och baltiska mynt.

De två baltiska brakteaterna i Ljungafyndet måste därför vara präglade före ca 1245, och det ger därför ett mycket viktigt bidrag till dateringen av de tidiga baltiska mynten eftersom den är den äldsta daterbara skatt där baltiska mynt förekommit. Beträffande Revaltypen med krönt huvud inom pärlring (där Ljungaexemplaret ännu inte kunnat återfinnas i KMK) har myntningen då börjat senast ca 1240. Sarvas behandlar möjligheten att en förmodad äldsta variant kan ha haft en slät ring i stället för pärlring och då eventuellt kunnat ha myntats redan från omkring 1225 eller något senare. Framtiden får utvisa om denna variant verkligen existerar eller om den bara är präglad med nötta stamper. Tills dess får man konstatera att myntningen i

Reval påbörjats senast ca 1240. Typen med krönt huvud har sedan enligt Molyvigin präglats till 1265 då det i ett skriftligt dokument bestäms att en ny typ skulle införas. Den typ med en krona som av allt att döma börjar präglas då (fig. 2 b) förekommer tidigast i skattfyndet från Brunsgården, Styra sn, Östergötland (SML 1:109, Th. 45), som domineras av två typer med krönt huvud (fig. 11) resp. krönt lejonhuvud (fig. 12) präglade efter götäländsk mynträkning. De yngsta svenska mynten i fyndet är kronbrakteater med eller utan inskriften VAL (fig. 13–14) som måste syfta på Valdemar 1250–1275. De två typerna med krönt huvud resp. krönt lejonhuvud får dateras till den förra delen av hans regering – om de präglats parallellt eller efter varandra är ännu inte klarlagt – och kronbrakteaterna till den senare delen av hans regering. Brunsgårdsskatten skulle då vara nedlagd ca 1270 vilket skulle stämma väl överens med att Revaltypen med krona började präglas 1265.

För den tidiga myntningen i Riga gäller då också att typen i Ljungafyndet med biskopshuvud mellan kors och stjärna måste ha börjat präglas senast ca 1240. Den är också vanligare i lösfynden i Lettland än den av Sarvas förmodade äldre typen med biskopshuvud mellan korsstav och kräkla. Hur många stammar som finns av resp. typ är inte känt. Hypotetiskt skulle den då förmodat äldre typen kunna dateras till ca 1225–1235/40 och den yngre till ca 1235/40–1265.

En möjlig parallell till Ljungafyndet har förts fram av Sarvas. Det gäller ett större antal 1200-talsmynt funna i sakristian vid utgrävningen av Finströms kyrka på Åland. Om det här rör sig om ett skattfynd kan den – med förbehåll för att en del kan vara lösfynd samt att ytterligare några mynt kan ha ingått – förmodas ha bestått av följande mynt:

Sverige

1. Götaland ca 1225–1240. Brakteat med kyrka. LL XII:C.
2. Erik Eriksson 1222–1229, 1234–1250. Brakteat med krönt huvud. LL XV.

Gotland

- 3–5. Ca 1140–1210/20. LL XX.
- 6–27. Ca 1220/30–1270/80. LL XXII.

1a

1b

1c

2a

2b

3

4

Reval (staden)

28–36. Brakteat med krönt huvud ca 1225/40–1265.

Riga ([ärke]biskopen)

37–38. Brakteat med biskopshuvud mellan kors och stjärna ca 1235/40–1265.

Figurtexter

1. Ärke/biskopen i Riga a) ca 1225–1235/40, b) ca 1235/40–1265, c) 1265–ca 1300/25.
2. Staden Reval a) 1225/40;–1265, b) 1265–ca 1300/25.
3. Biskopen i Dorpat 1265–ca 1300/25.
4. Exemplar från Ljungafyndet (?) i KMK av Rigabrakteat ca 1235/

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

40–1265. Foto: Jüri Tamsalu, KMK.

5. Erik Knutsson 1208–1216, Lödöse (?).
- 6–7. Ca 1225–1240, Lödöse (?).
8. Erik Eriksson 1222–1229, 1234–1250, Lödöse (?) ca 1240.
9. –, Lödöse (?) ca 1240–1245.
10. –, Lödöse (?) ca 1245–1250.
11. Valdemar 1250–1275, Örebro med flera myntorter ca 1250–1265.
12. –, Lödöse med flera myntorter ca 1250–1265.
13. –, Svealand, Örebro med flera myntorter ca 1265–1275.
14. –, Götaland, Lödöse (?) med flera myntorter ca 1265–1275.

Den förmodade skatten skulle med andra ord t.o.m. kunna tänkas vara nedlagd tidigare än Ljunga-skatten. Alltför många osäkerhetsmoment finns emellertid. Så finns t.ex. fem brakteater från senare delen av Valdemars regering 1250–1275 som skulle kunna tillhöra skatten (de tre ex. som förs till Magnus Ladulås bör i stället föras till Valdemar då de också är funna i sakristian. I så fall skulle förmodligen de två götalandspenningarna ovan vara löslynd och den förmodade skatten vara nedlagd först ca 1265. Ett tredje alternativ är att det är fråga om två skattfynd och osäkerheten om vilka mynt som då hör ihop blir då ännu större.

Litteratur:

Jonsson, K., Översikt över fastlandsmyntningen ca 1180–1250. Numismatiska Meddelanden XXXIII. Stockholm 1983.

Jonsson, K. & Lagerqvist, L.O., Mynten från Finströms kyrka, Åland. *Åländsk Odling* 1974. Mariehamn 1975.

LL – Lagerqvist, L.O., Svenska mynt under vikingatid och medeltid samt gotländska mynt. Stockholm 1970.

Molviggin, A., Über die Münz- und Geldgeschichte Estlands. *NNÄ* 1969.

Pelda, K.R., Datirovka i opredelenie nekotoryh spornyh monet Latvii XIII-pervoj poloviny XIV veka. *Latvijas PSR zinatnu akadēmijas vestis* 1978.

Sarvas, P., Om Livlands äldre mynthistoria. *NNUM* 1980:2.

SML – Malmer, B. & Wiséhn, I., Myntfynd från Östergötland. *Sveriges Mynthistoria. Landskapsinventeringen*. 1. Stockholm 1982.

Th. – Thordeman, B., Sveriges medeltidsmynt. *Nordisk kultur* XXIX. Stockholm 1936.

Thordeman, B. & Rasmusson, N.L., Jacob von Engeströms beskrivning av Styrafyndet. *NNÄ* 1936.

Fredsjetong från 1883

Idag är freds rörelserna i högsta grad aktuella men redan för 100 år sedan, år 1883, organiserades här i landet Svenska freds- och skiljedomsföreningen. Det var de stora krigen på 1850-, 60- och 70-talen som gjorde fredstanken så aktuell. Den svenska föreningen bildades i Stockholm på initiativ av riksdagsmannen K.P. Arnoldson. Till en början vann den många nya medlemmar men stagnerade ganska snart. Det skulle dröja ända till efter första världskriget innan intresset åter blev livligare. Under en kortare period i samband med 1901 års försvarsordning ökade dock antalet medlemmar inom freds rörelsen.

Invid avbildas den jetong som sympatisörer och medlemmar i föreningen kunde bära. Den är präglad i brons och mäter 25 mm och har en ögla för bäranordningen. Konstnären bakom denna jetong är okänd.

Åtsidan visar i mittpartiet två hopslagna händer samt texten PAX/QUAERITUR/JUSTITIA (Fred eftersträvas genom rättvisa) inom en lagerkrans och ett pärlband. Omskriften lyder SVENSKA FREDSFÖRENINGEN STIFTAD 1883.

Frånsidan visar en jordglob med omskriften NED MED VAPNET FOLKENS FÖRBRÖDRING.

IV.

Svenska Fredsföreningen 1883. Skala 1:1 Foto: Juri Tamsalu, KMK

Stöld från Skaraborgs Länsmuseum

Två brakteater försvann vid ett stöld av guld föremål från Skaraborgs länsmuseum den 15 juni i år. Brakteaterna är registrerade i Statens historiska museum under inv. nr 3435 med fyndorten Västergötland, Erska socken, Håkansgården, 4 augusti 1865.

Vikterna på brakteaterna är 10,67 resp. 9,65 gr.

M. B. Mackeprang (De nordiske guldbrakteater, Aarhus 1952) har föremålen under nr 264.

Tom Ohlsson

De stulna brakteaterna. Foto Läns-museet, Skara.

Skaraborgs länsmuseum
Box 253
S-53200 Skara
Tel. 0511-13325

AVESTADIREKTIONENS ASSIGNATIONER PÅ STORA KOPPARBERGS BERGSLAGS KASSA

Av Torgny Lindgren

Falu gruva stod under blandad statlig och privat administration. För gruvan fanns det en styrelse, gruvrätten. År 1777 köpte Bergslaget av kronan Avesta kopparverk. Detta föränledde inrättandet av en särskild styrelse för Bergslagets "enskilda verk". Över Bergslagets enskilda verk hade gruvrätten ingen förvaltningsrätt. Det betydelsefullaste av de enskilda verken var Avesta kopparverk, och det är därför inte svårt att förstå, att den särskilda styrelsen för Bergslagets enskilda verk kallades *Avestadirektionen*. År 1862 inordnades Falu gruva utan inskränkning bland Bergslagets övriga egendom.

Vi är rätt väl underrättade om de assignationer, som Avestadirektionen utfärdade på Bergslagets kassa dels under åren 1790–1791, dels under åren 1808–1811. Samtliga annotationsböcker över utfärdade assignationer har bevarats till våra dagar. Assignationsutgivningen motiverades i båda fallen med rådande brist på skiljemynt och småsedlar.

Assignationerna var undertecknade på Avestadirektionens vägnar av två direktörer samt kontrassignerade av en kamrerare. Assignationerna var innehavarepapper, i det att Avestadirektionen i assignationen anmodade Bergslagets kassa att betala ett visst belopp till "sedelhafvaren", d. v. s. till innehavaren av assignationen, inte till någon bestämd, nämligen nämnd person. De allra flesta av de sålunda utfärdade assignationerna har blivit inlösta. Inga inlösta assignationer har bevarats i Stora Kopparbergs centralarkiv. I olika samlingar i vårt land finns flera oinlösta assignationer bevarade, särskilt från den senare utgivningsperioden. Det nöta skick, vari dessa befinner sig, visar att assignationerna har cirkulerat såsom betalningsmedel i allmänna rörelsen, vilket underlättades av deras egenskap av innehavarepapper. Assignationerna var alla utfärdade i riksgäldsvaluta. De utfärdades till ett stort antal.

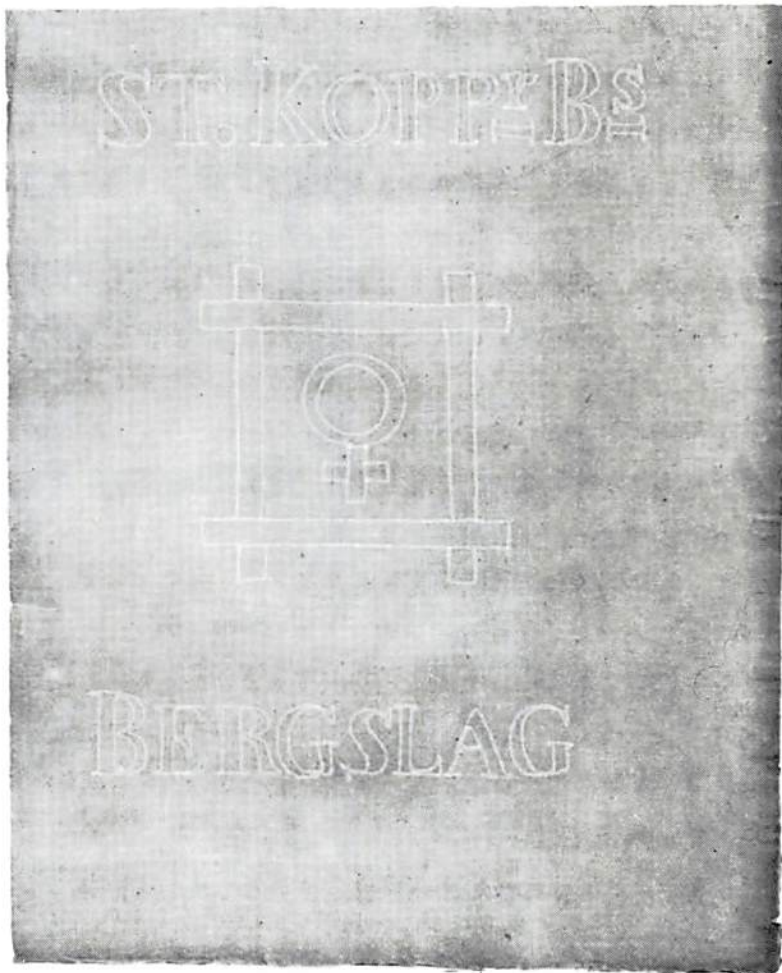

Bild 1. Vattenmärket i Avestadirektionens assignationer på Stora Kopparbergs kassa, skala 1:2. Foto Gabriel Hildebrand, RAÄ.

Alla bevarade assignationer är tryckta på papper med följande vattenmärke: i mitten koppartecknet ♀, omgivet av en ram, som föreställer en schaktförtimring, därovan orden ST.KOPPARB^g och därunder ordet BERGSLAG, bild 1.

I. Perioden 1790 — 1791.

Under den första utgivningsperioden, åren 1790–1791, var assignationerna tryckta i boktryck. Under denna period utgavs dels s.k. småassignationer i valörerna 16 skillingar riksgälds, 24 skillingar riksgälds och

32 skillingar riksgälds, dels även assignationer i valörerna 1 riksdaler riksgälds och 1 1/2 riksdaler riksgälds. (1 riksdaler var = 48 skillingar.)

a. Småassignationer.

Av småassignationerna är sex bevarade exemplar kända. På basis av dessa bevarade exemplar kan vi dela in småassignationerna i typer; indelningsgrunden är riksgäldssedlarnas olika officiella benämning. I daglig handel ochandel vandel kallades riksgäldssedlarna hela tiden för *sedlar*.

Den tidigast begagnade typen av assignationer har följande utseende.

Typ 1.

På framsidan:

N^o

Stora Koppar Bergslagens Cassa låter affölja til Sedelhafwaren Tjugufyra Schill. Specie i R. St. Riksgälds Contours Obligationer å 3 proCents ränta. Fahlun den 1790.

På Awesta Directionens wagnar

S^f 24 schill. spec.

På baksidan (på tvåren):

Säg. Tjugufyra Schill. Sp.
24 schill.

Ordet N^o och assignationstexten i övrigt, även baksidans, är tryckt med fraktur. Assignationens nummer, dag och månad samt de tre namnteckningarna skrevs för hand.

I övre vänstra delen av assignationen finns ett runt reliefavtryck, en s.k. vitstämpel, med följande innehåll: i mitten koppartecknet ♀, omgivet av en ram, som föreställer en schaktförtimring, däromkring orden AVESTA BRUKS DIREKTION. Avtrycket är konvext på assignationens framsida och konkavt på dess baksida.

I assignationerna av denna typ kallas riksgäldssedlarna för riksgäldskontorets obligationer med 3 procents ränta.

I kungl. myntkabinetet finns en assignation av denna typ, nr 5.773 utfärdad den 6 april 1790, bild 2.

Typ 2 a.

På framsidan:

N^o

Stora Koppar Bergslagens Cassa låter affölja til Sedelhafwaren Tjugufyra Skill. Sp. i R:s St:s Riksgälds Cont:s Credit Sedlar med 3 proCents Ränta. Fahlun den 1790.
S^f 24 Skilling Sp.

På Awesta Directionens wagnar

N^o

Baksidan utan tryck.

Ordet N^o är på båda ställena tryckt med antikva, men assigna-

Bild 2. Assignation å 24 skillingar specie den 6 april 1790, skala 1:1. Foto Gabriel Hildebrand, ATA.

tionstexten i övrigt är tryckt med fraktur. Assignationens nummer, dag och månad samt de tre namnteckningarna skrevs för hand.

I assignationens högra del, under den egentliga assignationstexten, finns ett reliefavtryck, en rektangulär vitstämpel med följande innehåll. I mitten ett berg med koppar-tecknet ♀, framför berget ett ymnighetshorn och vid dess sidor symboler för gruvsdrift; vid vardera av rektangelns kortsidor en bild av en schaktförtimring. Avtrycket är konvext på assignationens framsida och konkavt på dess baksida.

I assignationerna av denna typ kallas riksgäldssedlarna för riksgäldskontorets kredit-sedlar med 3 procents ränta.

I riksbankens samling finns en assignation av denna typ, nr 880 utfärdad den 18 oktober 1790, bild 3.

Typ 2 b.

På framsidan:

N^o

Stora Koppar Bergslagens Cassa låter affölja til Sedelhafwaren Sexton Skill. Sp. i R:s St:s Riks-

gälds Cont:s Credit Sedlar med 3 proCents Ränta. Fahlun den 1790.

S^f 16 Skilling Sp.

På Awesta Directionens wagnar

N^o

Baksidan utan tryck.

Ordet N^o är på båda ställena tryckt med antikva, men assignationstexten i övrigt är tryckt med fraktur. Assignationens nummer, dag och månad samt de tre namnteckningarna skrevs för hand.

I assignationens högra del, under den egentliga assignationstexten, finns en rektangulär vitstämpel av samma utseende som vitstämpeln på föregående typ.

I assignationerna av denna typ kallas riksgäldssedlarna för riksgäldskontorets kredit-sedlar med 3 procents ränta.

I kungl. myntkabinetet finns två assignationer av denna typ, dels nr 154 utfärdad den 7 oktober 1790, dels nr 1.397 utfärdad den 11 oktober 1790, bild 4. Även i riksbankens samling finns en sådan assignation,

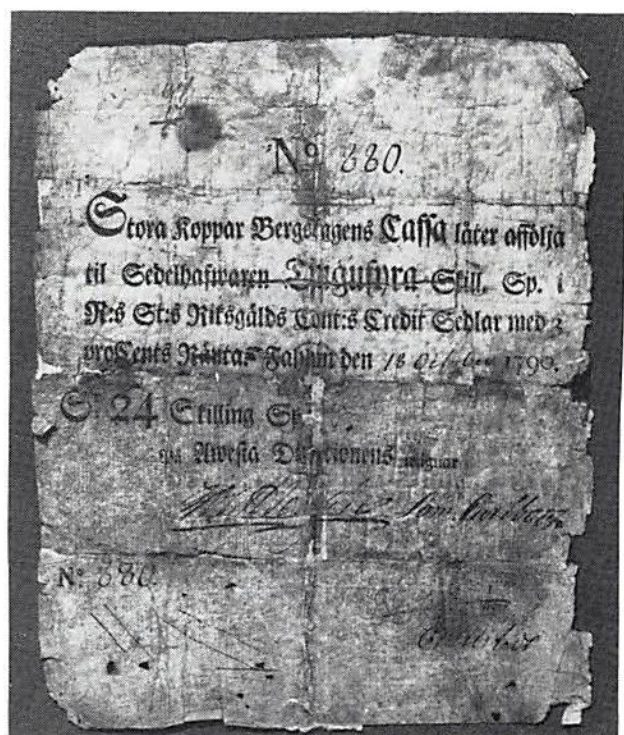

Bild 3. Assignment å 24 skillingar specie den 18 oktober 1790, skala 1:2. Foto Erik Cornelius, ATA.

Bild 4. Assignment å 16 skillingar specie den 11 oktober 1790, skala 1:2. Foto Erik Cornelius, ATA.

nr 584 utfärdad den 7 oktober 1790.

Avestadirektionens assignationer på Bergslagens kassa var som sagt alla utfärdade i riksgäldsvaluta.

Riksgäldskontoret började ge ut sedlar i april 1789. De löd å riksdaler specie. Specie kan översättas "i silvermynt". Men riksgäldskontoret kunde inte upprätthålla silverlösningen av sina sedlar: de började mycket snart att i allmänna rörelsen gå med underkurs i förhållande till silvermyntet och bankens med silvermynt inlösbare sedlar. Ordet specie på riksgäldssedlarna blev därmed ett tomt löfte.

På Avestadirektionens assignationer på Bergslagens kassa uttrycktes deras valör i den egentliga assignationstexten i riksgäldssedlar, men på de här ovan beskrivna typerna av assignationer fanns det under texten en valörangivelse, som var uttryckt i specie: 24 skillingar specie, 16 skillingar specie. För att undvika att någon assignationsinnehavare skulle komma och kräva silvermynt för en assignation beslöt Bergslaget den 14 december 1790 att ändra assignationstexten. Ordet specie slopades, och det ansågs tillräckligt att uttrycka assignationens valör i riksgäldssedlar utan att nämna dessa sedlars räntebärande karaktär. (För övrigt slopades ränteberäkningen på riksgäldssedlarna helt från och med den 10 mars 1791.)

Genom Bergslagens nyssnämnda beslut skapades en ny typ av assignationer, som hade följande utseende.

Typ 3.

På framsidan:

Nº

Stora Koppar Bergslagens Cassa låter affölja til Sedelhafwaren Trettio två Skill. i R:s St:s Riksgälds Cont:s Credit Sedlar. Fahlun den 1791.
S' 32 Skill. R:gds Sedl.

På Awesta Directionens wäggar

Nº

Baksidan utan tryck.

Ordet Nº, på ställen, och assignationstexten i övrigt är tryckt med fraktur. Assignationens nummer, dag och månad samt de tre namnteckningarna skrevs för hand.

I assignationens högra del, under den egentliga assignationstexten, finns en rektangulär vitstämpel av samma utseende som vitstämpeln på föregående typ.

I assignationerna av denna typ kallas riksgäldssedlarna i den egentliga assignationstexten för *riksgäldskontorets kreditsedlar* men i valörangivelsen under texten endast för *riksgäldssedlar*.

I kungl. myntkabinettet finns en assignation av denna typ, nr 2.592 utfärdad den 7 februari 1791, bild 5.

b. Assignationer å 1 riksdaler riksgälds och å 1 1/2 riksdaler riksgälds.

Av assignationerna å 1 riksdaler riksgälds är inget bevarat exemplar känt.

Av assignationerna å 1 1/2 riksdaler riksgälds är endast ett bevarat exemplar känt. Det har följande utseende.

På framsidan:

N^o

Stora Koppar Bergslagets Cassa låter affölja
til Sedelhafwaren Tjuggufyra Skill. i R:s
St:s Riksgälds Cont:s Credit Sedlar. Fahlun
den 7 febr. 1791.
S^t 32 Riksd. R:gds Sedl.

På Awesta Directionens vägnar

N^o

Baksidan utan tryck.

Ordet N^o, på två ställen, och assignationstexten i övrigt är tryckt med fraktur. Assignationens nummer, dag och månad samt de tre namnteckningarna skrevs för hand.

I assignationens högra del, under den egentliga assignationstexten, finns en rektangulär vitstämpel av samma utseende som vitstämpeln på senast beskrivna assignationstyp.

I assignationerna av denna typ kallas riksgäldssedlarna i den egentliga assignationstexten för *riksgäldskontorets kreditsedlar* men i valörangivelsen under texten endast för *riksgäldssedlar*.

Denna assignation finns i Blekinge museum, Karlskrona. Den har nr 1.318 och är utfärdad den 17 mars 1791. Valören har blivit förfalskad från 1 1/2 till 3 1/2 riksdaler riksgälds, bild 6. Upp till på assigna-

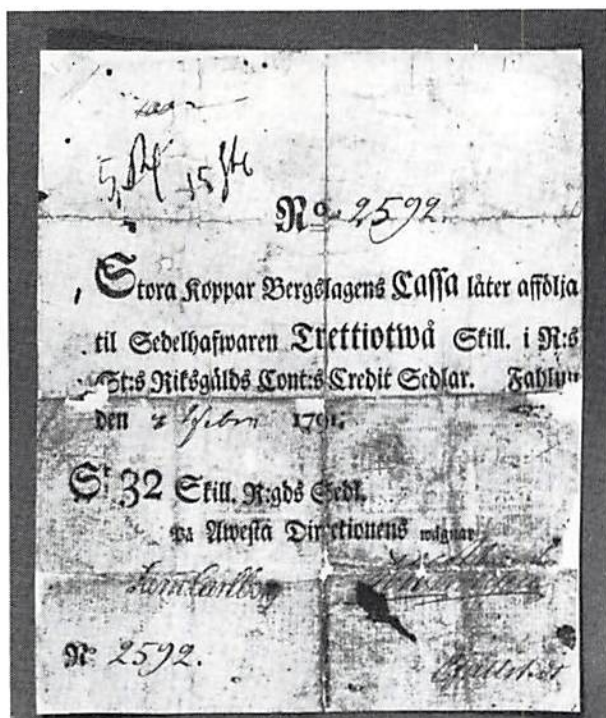

Bild 5. Assignation å 32 skillingar riksgäldssedlar den 7 februari 1791, skala 1:2. Foto Erik Cornelius, ATA.

tionen finns följande påskrift: "Denne förfalskade inwising är af hustru Catrina Görans d^r utpränglad".

2. Perioden 1808 — 1811.

Vid Bergslagens sammankomst den 13 januari 1808 talades om "den märkelige brist på skilje-mynt och smärre sedlar, som nu förspörjes här i orten". För en senare tid förefaller talet om en sådan brist besynnerligt. Tillverkningen av kopparskiljemynt, dels genom omprägling av äldre mynt, dels genom nyprägling, hade återupptagits år 1802 och därefter fortsatt. Efter 1803 års realisation av riksgäldssedlarna gav riksbanken ut sedlar i smärre valörer, dels å 16, 12 och 8 skillingar specie, motsvarande 24, 18 och 12 skillingar riksgälds, dels sedlar å 14 och 10 skillingar i kopparskiljemynt; därtill kom, att riksgäldskontoret fortsatte att ge ut sedlar även efter realisationen.

Därför föreslogs vid nämnda sammankomst, att Avestadirektionen "skulle få assignera å

grufve-cassan 3 och 5 rd^e sedlar"; vi kan utgå från att det var fråga om 3 och 5 riksdaler riksgälds. Ett annat förslag gick ut på att Bergslaget skulle söka tillstånd hos riksbanken "at derå få låta utgå assignationer på 5 rd^e"; i det senare fallet måste det ha varit fråga om riksdaler specie. Men sedan år 1789 var minimibeloppet för assignationer på riksbanken fastställt till 10 riksdaler specie. Förslaget att begära undantag från denna bestämmelse torde ha väckt kritik; det genomfördes aldrig.

Efter åtskillig diskussion bestämdes vid sammankomsten den 10 augusti 1808, att Avestadirektionen skulle få återuppta assigneringen på Bergslagens kassa. Enligt protokollet skulle assignationernas valör vara "under tio rd^e banko", d. v. s. 15 riksdaler riksgälds. Avestadirektionen gick emellertid inte högre än till 5 riksdaler riksgälds; de nya assignationerna utfärdades nämligen samtliga i denna valör.

Avestadirektionens assignationer på Bergslagens kassa under perioden 1808—1811 framställdes inte i

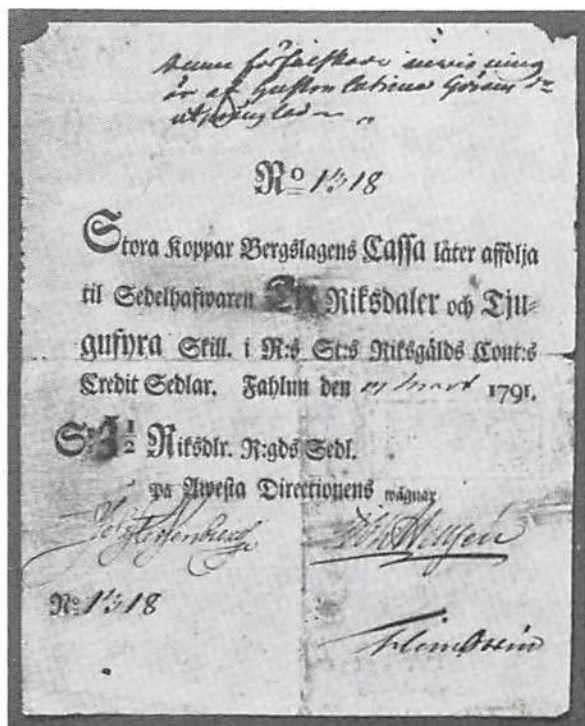

Bild 6.
Assignation å 1 1/2 riksdaler riksgäldssedlar med valören förfärfskad till 3 1/2 riksdaler riksgäldssedlar; utfärdad den 17 mars 1791, skala 1:2. Foto Erik Cornelius, ATA.

boktryck utan medelst begagnade av en graverad plåt. Anledningen till denna ändring i framställningssättet är märklig.

Det hade mot slutet av 1700-talet blivit allt vanligare inom det svenska affärlivet, att köpmän och bruksägare i stället för att fullgöra likvider kontant betalade med anvisningar på andra enskilda personer eller på enskilda företag; för sådana anvisningar begagnades en tryckt blankett. Detta sågs inte med blida ögon av myndigheterna. Sådana anvisningar, eller assignationer, kunde innebära risker för medborgarna och de äventyrade myndigheternas penningpolitik genom "att et större credit-capital sättes i omlopp än påräknadt blifvit". Därför utfärdade kungl. maj:t den 2 augusti 1792 förbud mot tryckta assignationers utgivande. Med "tryckta" assignationer förstods uppenbarligen endast assignationer framställda i boktryck. I stället för sådana började assignationsutställare efter 1792 års förbud begagna blanketter framställda medelst graverade plåtar, emedan dylika inte hade blivit direkt förbjudna. Så gjorde även

Avestadirektionen för sina nya assignationer på Bergslagens kassa.

De hade följande utseende.

På framsidan:

N^o

Sedelhafvaren har att af Stora Kopparbergs Bergslags Cassa utbekomma Fem Riksdaler RG^{ldsr} Fahlun den 18 S^{gr} 5. RD^r RG^r

På Avesta Directions vägnar

Baksidan utan tryck.

Ordet N^o och assignationstexten i övrigt är tryckt med antikva skrivstil medelst begagnande av en graverad plåt. I värdeuppgifterna är Fem och RG^{ldsr} resp. 5. och RG^r skrivna för hand. Assignationens nummer, dag och månad samt årtalens två sista siffror ävensom de tre namnteckningarna skrevs också för hand.

Ovanför den egentliga assignationstexten finns en rektangulär vitstämpel av samma utseende som

ULF NORDLINDS MYNTHANDEL AB

Nybrogatan 36 • Box 5132, 102 43 Stockholm

Telefon 08-62 62 61

KÖPER • SÄLJER • VÄRDERAR
MYNT • SEDLAR • MEDALJER
ORDNAR

Numismatisk litteratur

Medlem av Sveriges Mynthandlares Förening

vitstämpeln på senast beskrivna typ.

Av assignationerna av denna typ är rätt många bevarade exemplar kända (se sammanställning å sid. 250). Vi avbildar här en assignation i Avesta myntmuseum, nr 13 utfärdad den 3 januari 1811, bild 7.

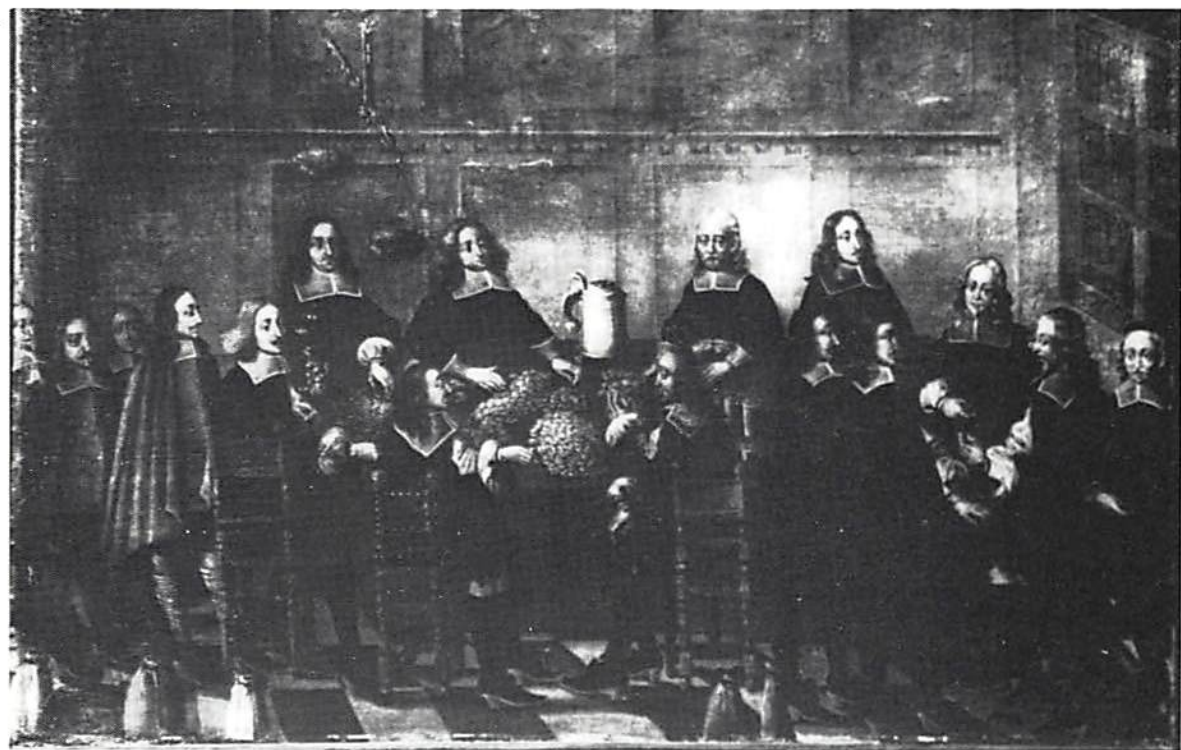
Assignationer av det slag, som Avestadirektionen utfärdade på Bergslagens kassa, rönt stark kritik vid riksdagarna närmast efter 1809 års statsvälkning. Assignationerna var – som har framhållits här ovan – innehavarepapper och de kunde därför cirkulera som sedlar. Särskilt inom bondeståndet ansågs assignationerna utestänga bankens och riksgäldskontorets sedlar ur allmänna rörelsen, samtidigt som de medförde risker för den mindre kunniga allmogen. Det är uppenbart, att det är denna växande kritik, som gjorde, att Avestadirektionens assignering på Bergslagens kassa upphörde med 1811 års utgång.

Kända bevarade exemplar av assignationer utfärdade 1808–1811.

I Kungl. Myntkabinettet, Stockholm

2

1

Kirurgie magistern L. G. Werners förslag till förbättrade sedlar

Kirurgie magistern Lars Gabriel Werner uppgav i en inlaga till Kungl Maj:t den 30 oktober 1805, att han hade gjort en märklig uppfinning: genom den skulle efterapning av sedlar försvåras i högsta grad och förfalskning av sedlar helt omöjliggöras. Han var beredd att förklara sin uppfinning inför några namngivna prominenta medborgare mot tysthetslöfte; han önskade också få uppfinningen prövad vid riksbankens pappersbruk, stilgjuteri och sedeltryckeri. Kungl Maj:t lämnade över inlagan till bankofullmäktiges prövning och åtgärd.

Werner lämnade då den 29 november en likalydande skrift direkt till bankofullmäktige.

På våren 1806 lämnade Werner in en lång inlaga till bankofullmäktige; i den utvecklade han sina tankar närmare. Han framhöll, att sedelbedrägerierna var av två slag, *efterapning* och *förfalskning*. En efterapare tillverkade en ny, helt igenom falsk sedel genom att kopiera en äkta sedel. En förfalskare däremot utplånade beloppet i en äkta sedel och skrev dit ett högre belopp. Efterapningen kunde aldrig förhindras fullständigt, menade Werner, "ty det är klart, att hvad en människa kan tillverka, blir icke eller omöjligt för en annan", men efterapningen kunde försvåras högst avsevärt. Förfalskning av sedlar hade banken sökt förhindra bl a genom att sedlarnas valör skulle skrivas med ett så kallat kemiskt, outplånligt bläck, men bläcket kunde – påpekade Werner – tas bort ur papperet genom "utspädade syror och framför allt i blekvatten". Werner berättade i sin inlaga, att han själv hade råkat ta emot en "på detta sätt förfalskad större sedel, på hvars innehåll jag blef efter mina vilkor betydligt lidande".

Werner föreslog nu, att sedelpappersmassan skulle blandas med flock (ullavfall, "tygludd"); denna tillsats skulle ha olika färg för olika sedelvalörer. Sedelvalörerna skulle inte skrivas på papperet med bläck för hand utan tryckas med typer, som stack igenom papperet; då skulle trycksvärtan slå igenom papperet "och det tryckta kunde nu mera icke raderas bort utan at den återståen-

de punkteringen tydeligen visade, hvad där förut stått". Han illustrerade detta med en rad exempel (se ill.).

Werner hade ytterligare ett förslag: "Då sedlar alltid utslitas i korsvecket, så böra deras värde på baksidan med samma form tryckas midt på hvar fjerdedel, förfalskaren har derigenom ännu fyra ställen, på hvilka han måste försöka sin konst".

Werner tycks över huvud taget ha varit spekulativt lagd. Joh Fredr Sacklén berättar i *Sveriges läkarehistoria*, I:259, att Werner inrättade dels en mineralvattenfabrik, dels tillverkning av bräckband.

I riksbanken vann Werner ingen framgång. Bankofullmäktige hänsköt frågan till bankokommissarierna, som avstyrkte förslaget men hemställde, att Werner för sitt patriotiska nit skulle få en gåva av banken. Bankofullmäktige följde bankokommissariernas linje och fastställde gåvans belopp till 500 riksdaler specie. Sacklén säger, att Werner hade dels till Kungl Maj:t, dels till bankofullmäktige lämnat in "ett bestyrkt verkställbart project" till säkrare sedelpapper; detta ledde dock inte till annat "än att honom derföre tillställdes en medelmåttig belöning af 500 rd."

Men Werner gav inte upp. Den 1 oktober 1807 sammanträdde ständernas banko- och riksgäldsrevisorer. Werner uppvalde nu denna instans med en lång inlaga av samma lydelse som den bankofullmäktige hade fått året innan, där hans förslag sålunda beskrevs ingående. Men inte heller hos bankorevisorerna vann Werner något gehör, trots att han denna gång sände med en varm rekommendation av förslaget från ingen mindre än Jöns Jakob Berzelius, som tydligtvis var hans beskyddare. Efter förnyad remiss till bankofullmäktige och bankokommissarierna – som ånyo avstyrkte förslaget – diskuterades det ingående först i revisionens räkenskapsutskott och sedan inför revisionens pleniprotokoll. Revisionen gick på samma linje som bankofullmäktige.

Torgny Lindgren

Originalen till här återopade protokoll och inlagor finns i riksarkivet. Bankofullmäktiges protokoll 1806 Rb 108 och inkomna handlingar 1806 Rb 675. Bankorevisionens pleniprotokoll 1807 R 5872. räkenskapsutskottets protokoll i samma volym, inkomna handlingar R 5874.

Avskrifter resp fotostat- och Xeroxkopior av samtliga handlingar har av fil dr Torgny Lindgren överlämnats till ATA.

Ett annat exemplar av Werners långa inlaga finns i Uppsala universitetsbiblioteks handskriftssamling (signum L.213) och ytterligare ett exemplar finns i privat ägo.

Nedan återges utdrag ur L. G. Werners inlaga och hans förslag till valörangivelse på sedlarna:

"Två och tre riksdalers sedlar, som eljest hafwa någorlunda likhet i contexten m:m tryckes på olika papper och kunna derigenom aldrig förfalskas. Då transporten är en i sig sjelf onödigt formalitet, så vågar jag hemställa: om icke den härtil ämnade sidan af dessa sedlar kunde borttagas och derigenom bespara banken halfwa kostnaden af papper, hwilket säkert är en icke litet betydlig omständighet.

KARLSKRONA MYNTHANDEL

Lennart Bertilsson
Hantverkargatan 11
371 35 KARLSKRONA

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Öppet månd-fred 10-17
tel 0455/81373

Större sedlar åter, hwilkas värde wanligen påskrifwes, tryckas på pappers sorter, hwilkas inblandade här har en efter första siffran bestämd färg, hwilken efter behof kan bestämmas; columnerna böra för hwart tiotal sättas olika och alt slags kemiskt bläck bannlysas. I dess ställe påtryckes wärdet med en egen därtill giord punkterande stil, som altid har siffrorna i qvadrat, och utomkring dem äfwen endast punkterrar en qvadrat, så til exempel: om jag will på trenne sedlar trycka dessa värden: 5. 50. 500. så göres 5 lika hög som bred.

Til Exempel.

520 Sp.

5 Sp.

Femman i 50 åter hälften så bred som hög och nollan äfvenså, så at då begge samman ställas, utgöra de en liksidig fyrkantig figur.

580 Sp.

50 Sp.

I 500 åter blott tredjedelen så hög, så att 500 utgör en liksidig fyrkant, och så ända igenom.

510 Sp.

500 Sp.

Fördelen af alt detta är den: at 50 aldrig kan med en tilsatt nolla bli 500, ty den blir då en rectangel; 5 kan aldrig blifwa 50, 500 icke 5 000, o:s:v: Förfalskningen kan således endast äga rum emellan tiotal; men då första siffran altid är utmärkt af färgen, kan där endast sista siffran förfalskas, hwilket punkteringen wäl också förekommer.

På sedlar öfwer 100 åter kan andra siffran förfalskas, 520 til exempel kan förbytas i 580, men detta kan förekommas i sjelfwa den tryckande figuren, om siffrorna så sammanställas at 1 ej kan bli 7; 2 bli 8; o:s:v: "

570 Sp.

O:s:v: "

Ill. Avsnitt ur Lars Gabriel Werners inlaga till bankofullmäktige och till bankorevisionen med exempel på sedelvalörer inom punkterade linjer.

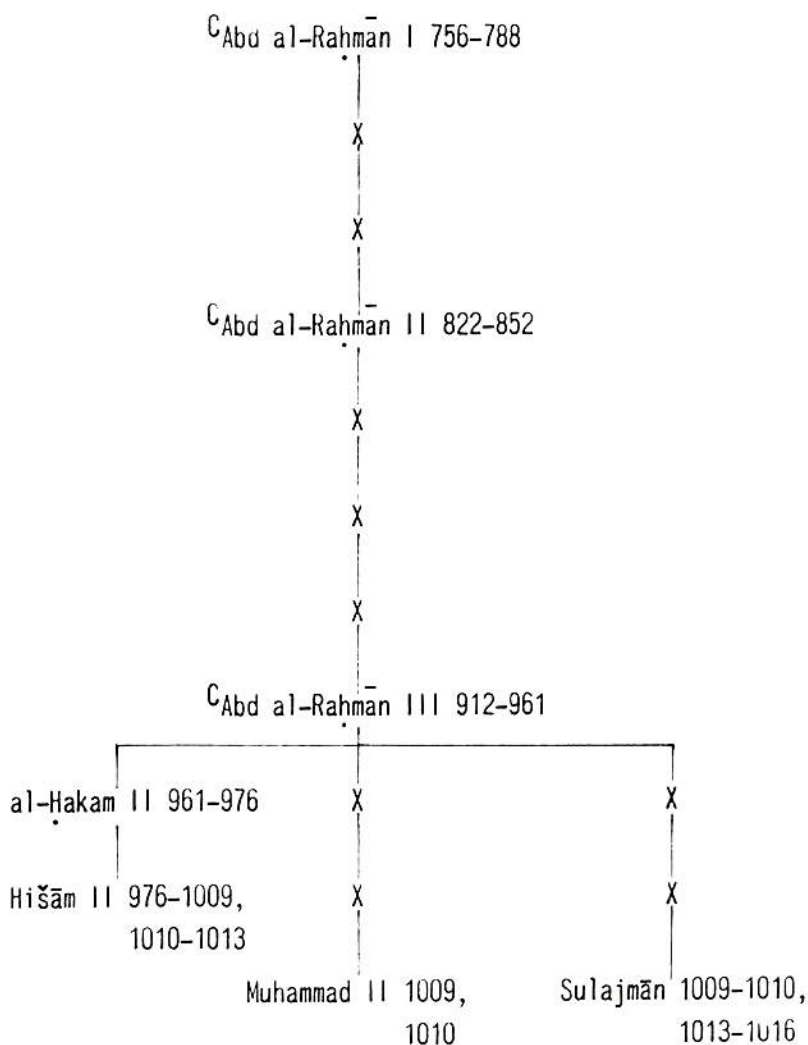
Spansk-Umajjadiska mynt funna på Heligholmen, Vamlingbo socken, Gotland

I Kungl. Myntkabinettet utställes under september 24 mynt, som påträffats på den lilla ön Heligholmen, utanför sydligaste Gotland, hörande till Vamlingbo socken, vid tre skilda tillfällen: 1908 (3), 1971 (1) och 1972 (23 st.); det har senare visat sig att några av fragmenten hörde samman, varför antalet mynt uppgår till 24 st. Enligt fyndomständighetsrapporten (författad av Major Östergren) förtäljer en sägen, förmedlad av Erik Larsson, Visby, att för länge sedan drunknade människor iförda fotsida kläder försedda med konstiga tecken, flutit iland här, varest de begravdes vid strandbodarna.

Samtliga mynt i fyndet ha präglats i Spanien under perioden 778–1013 e. Kr., d.v.s. då Pyrenéiska Halvön söder om floderna Douro och Ebro behärskades av en islamisk dynasti, de s.k. spanska umajjaderna. Mynt präglade under denna dynasti äro mycket sällsynta i svenska vikingatida skattfynd; bland över 60 000 islamiska mynt uppgå dylika till ca 11 st – att KMK i sina samlingar har ett par hundra sådana beror av, att den svenske diplomaten G. D. Lorichs på 1800-talet donerade ett större antal.

Största delen av Pyrenéiska Halvön erövrades av islamiska trupper åren 711–718 och kom att tillhöra Kalifatet. Efter det cabbasidiska maktövertagandet år 750 flydde en av de få överlevande ur den tidigare kalifyndynastien – umajjaderna – till Spanien, där han – hans namn var cAbd al-Rahmān I – upprättade ett oavhängigt emirat år 756, i vilket han regerade till 788 med residens i Cordoba, på mynten benämnt al-Andalus (man jämföre det spanska landskapsnamnet Andalusien). Fyndets äldsta mynt är präglat under denne härskare. cAbd al-Rahmān I följdes av sina ättlingar (se vidstående släktöversikt, där ett kryss betecknar en härskare, vars mynt ej äro representerade i detta fynd). Den mest framträdande av dessa var cAbd al-Rahmān III 912–961, under vars regering riket nådde sin höjdpunkt; ekonomiskt genom boskapsskötsel, bergsbruk, vapen- och textilindustri och kulturellt genom undervisningsanstalter för historia, geografi, grammatik, poesi och na-

ÖVERSIKT ÖVER SPANSK-UMAJJADISKA HÄRSKARE FÖRETRÄDDA I DETTA FYND

turvetenskap; staden säges vid denna tid ha haft en miljon invånare och 600 moskéer. cAbd al-Rahmān III antog kalifititeln "de rättrognas anförare" och genomförde en myntreform ca 928, efter vilket år mynt av den senare typen präglades. Under hans närmaste efterträdare al-Hakam II och Hišām II finnes ofta på mynten namnet cAmir, vilket betecknar deras allsmäktige minister al-Mansūr, i det kristna Euro-

pas historia Almansur, känd från bl.a. Frans G. Bengtssons roman Røde Orm.

Från ca år 1009 begynner dynastiens nedgång genom inbördes strider inom härskarsläkten (vilket och torde framgå av vidstående släktöversikt) och genom svårbemästrade anfall av berbiska stammar från Nordafrika, tills riket slutligen år 1031 bröts sönder i ett antal småstater.

De i detta fynd representerade myntorterna al-Andalus = Cordoba och Madinat al-Zahra' = Den skinande staden ligger på blott ca 8 kilometers avstånd från varandra vid floden Guadalquivir.

Mynten torde ha nått Gotland över Västeuropa sålunda helt skiljande sig från övriga islamska mynt i vikingatida fynd, vilka säkerligen kommit österifrån.

Bengt E. Hovén

Uppgrens
MYNTHANDEL

RENTIERNAS GATA 29 TEL. 08-44 82 81
BOX 11080 • 100 61 STOCKHOLM

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Öppet vard 10-17
Lunch 13-14
Lördagar stängt

Medlem i Sveriges Mynthandlars Förening

Till samlare av Olof Skötkonung-mynt

Undertecknad förbereder en publikation om myntningen i Sigtuna ca 995-1020. Min avsikt är att om möjligt avbilda alla bevarade exemplar. Jag vänder mig därför till de privatsamlare som äger ett eller flera Olof-mynt. Jag vore tacksam att senast den 1 februari 1984 få ett foto i skala 1:1 av myntets båda sidor samt uppgift om vikt, diameter, stämpelställning, eventuella probemärken eller andra skador. Uppgift om tidigare ägare är också av värde. Alternativt kan myntet sändas eller lämnas till Kungl. myntkabinettet som korttidslån för fotografering och registrering. I katalogtexten kan självfallet den ägare som så önskar förbli anonym.

Brita Malmer

Postadress: Kungl. myntkabinettet, Box 5405, 114 84 STOCKHOLM
Telefon: 08/61 98 94 eller 783 90 00 (ankn. 9444) eller 766 49 44 (hem).

**SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGENS
MEDLEMSNÅL**
kan rekvireras från kansliet!
Pris: 18 kr + porto

Indragning av äldre sedlar

Som vi lovade i MYNTKONTAKT/SNT 1983:1 återger vi nedan den lag 1982 som berör indragning av våra äldre sedeltyper. Läsaren beds observera, att de typer som anges är de som *inte* skall bli ogiltiga fr o m 1988.

Lag om vissa äldre sedlar; SFS 1982:1161

utfärdad den 16 december 1982.

Enligt riksdagens beslut föreskrivs följande.

Av Sveriges Riksbank utgivna sedlar på 1 krona samt äldre sedlar på 5, 10, 50, 100, 1 000 och 10 000 kronor än de som anges nedan skall upphöra att vara lagligt betalningsmedel den 31 december 1987.

1. Sedlar på 5 kronor enligt kungörelsen (1966:2) om nya sedlar på fem kronor;
2. sedlar på 10 kronor och 50 kronor enligt kungörelsen (1965:68) om nya sedlar på femtio kronor och tio kronor;
3. sedlar på 100 kronor enligt kungörelsen (1965:510) om nya sedlar på ett-hundra kronor;
4. sedlar på 1 000 kronor enligt förordningen (1976:758) om nya sedlar på ettusen kronor; samt
5. sedlar på 10 000 kronor enligt kungörelsen (1958:582) om utgivande av nya riksbankssedlar å tio tusen kronor.

Om inlösen av sedlar som ej längre är lagligt betalningsmedel finns bestämmelser i lagen (RFS 1975:6) med reglemente för riksbanken (Bankoreglementet).

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1983.

På regeringens vägnar

OLOF PALME

KJELL-OLOF FELDT
(Ekonomidepartementet)

Myntmässan i Växjö

söndagen den 30 oktober blev en klar framgång för arrangören Värends numismatiska förening - trots konkurrens från både antikmässa i Borås och TV-sänd SM-final i fotboll på Värendsvallen. Föreningens tidigare mässor har hållits i annan lokal men nu hade Smålands museum välvilligt ställt större och ändamålsenligare lokaler till förfogande och bjöd dessutom besökarna på fri entré. Några specialmontrar hade iordningställts dels av myntkabinettet i huset, dels av ett par medlemmar från föreningen; de sistnämnda visade bl a svenska rariteter med instruktiva texter och en kollektion norska mynt från unions-tiden, allt i utsökta kvaliteter. Vidare bjöds på en numismatisk tipstävling (rätt tipsrad: X11X212X 12), ett kåseri, med färgbilder, om hur man kan samla mynt samt för de yngsta en speciell tävling. Bestämning och värdering av mynt förekom också. En rad mynthandlare från södra och västra Sverige hade mött upp och omsättningen var god. Antalet besökare på mässan och i myntkabinettet uppskattades under dagen till c:a 500 personer, en siffra som ger anledning att hoppas att Växjö-mässan på Smålands museum skall kunna upprepas nästa år, kanske bli en årlig tradition.

En djävulsjetong

Av Ian Wiséhn

När kyrkgolv rivs upp i samband med restaureringar hittar man som regel en hel del mynt, ibland så många som flera tusen. Dessa mynt har antingen gömts som depåer, tappats kanske i samband med kollekten, eller offrats. Har man önskat sig barn, bot för sjukdomar, god skörd m m, har man samtidigt offrat en liten slant. Det finns skildringar om hur släkt och vänner vid begravingar, då kistan med den döde bars ut ur kyrkan, offrat några slantar på något speciellt ställe för att betala färden till himmelriket (se text i Segerstedt, Torgny, *Mynts användning i döds-kulten*, Lund 1907). Vanliga offerplatser i kyrkor är vapenhuset, sakristian och intill altaret.

Ett par ovanligare fynd gjordes i oktober 1980 i Vadstena klosterkyrka. Vid förberedelse till konservering av rosenkrans-altarskåpet placerat vid norra långhusväggen i kyrkan, hittades en jetong med djävulens bild på åtsidan. Jetongen låg mellan altarskåpets *corpus* och *tribella* (det underrede som altarskåpets huvudparti – *corpus* – vilar på). Vid samma tidpunkt hittades ytterligare en jetong bakom panelen till den nedskrotade renässans-predikostolen på kyrkans östgavel. Liknande jetonger har hittats även i kyrkor i Danmark samt i utställningslokaler hörande till Den kgl. Mønt- og Medaillesamling og Teatermuseum, båda i Köpenhamn.

Jetongen har följande utseende:

Den är präglad i brun- och svartpatinerad brons. Tillverkare är enligt uppgift av Jørgen Somod en dansk firma vid namn MEKA. Jetongen mäter 31 mm i diameter. Vikt: 10,59 gram. Konstnären är anonym.

Åtsidan visar en djävul med horn och bärande en treudd gående åt vänster. Höger fot är en hov, vänster en fågelfot med tre klor. Bakom djävulens höjda svans läses inskriften: CIVITAS DIABOLI (Djävulens samfund). Frånsidan har texten: 13 MAJ/ ANHOLT/ 1973. Mellan siffergrupperna finns ett ankartecken (det gamla egyptiska tecknet för liv) och över detta en liggande månskära.

Djävulsjetongen från Anholt 1973. Kungl. Myntkabinetet, fynd från Vadstena klosterkyrka. Foto J. Tamsalu, KMK.

Vad är bakgrunden till texten på jetongen?

I maj 1973 fann man på en öde plats på ön Anholt i Danmark en del mystiska, symboliska föremål. Det rörde sig om djävulsmasker, svarta ljus, rökelsekar, fanor, stenar med påmalade svarta händer, en barnsko och slutligen ett imiterat tsansa (indianskt skrumphuvud). Redan tidigare, i augusti 1972, hade man på samma plats funnit några högar med ben, fågelklor samt ett mäsingskkrin med ett dockhuvud, genomborrad av nålar. Kulturföremålen ter sig alltid som naiva för en oinvigd eftersom han inte har en aning om symbolernas innebörd. Som helhet går alla ceremonier ut på att förhåna den kristna tillbedjan av det goda: trosbekännelsen reciteras som Sattans bekännelse, den katolska mässan läses baklänges och man står med ryggen mot altaret. Anledningen till att djävulssekten inte städade upp efter sig på Anholt kan vara att man velat offentliggöra sin existens. Det finns en klar skillnad mellan det gamla bruket att offra mynt i kyrkan och det sentida att gömma djävulsjetonger, med baktanken att skrämmas och skapa sensation.

Georg Galster in memoriam

Den nordiska numismatikens nestor avled den 8 september efter blott några timmars sjukdom. Georg Galster var född den 17 maj 1889 och var således vid sin bortgång över 94 år. Sin fysiska spänst bibehöll han genom åren – han cyklade från Hellerup till Den kgl. Mønt- og Medaillesamling i ur och skur fram till dess att en knäskada för ett tiotal år sedan lade hinder i vägen; som medlem i "Studenternes rokлубb" sedan 1911 tog han ännu dagen före sin bortgång sin sedvanliga motion (se bilden!). Men framför allt älskade han sitt arbete vid Møntsamlingen, där han hade sin dagliga gärning i mer än 70 år – nog är det ett världsrekord?

Galster var en ung student när han 1910 blev anställd vid den i Nationalmuseet belägna kgl. Mønt- og Medaillesamling. När den berömda P. Hauberg gick i pension fick dennes unge medarbetare överta ledningen (1920) och som chef satt han – småningom med titeln överinspektör – fram till sin pensionering vid 70 års ålder (1959). Hans efterträdare, den i somras i förtid därefter Otto Mørkholm, skrev kort därefter till mig (jag citerar ur minnet), att "nu har vi fået ansat en ny medarbejder, som lover godt for fremtiden". Det var Galster, som med en märklig intellektuell spänst fortsatte sitt dagliga arbete, nu ivrigt upptagen av forsknings- och katalogiseringsuppgifter, som avsatte den ena boken och artikeln efter den andra.

När man på några spalter skall sammanfatta Galster livsgärning känns det som en omöjlighet. Hans författarskap täcker så gott som hela numismatiken – naturligt nog med tyngdpunkt på Danmark – alltifrån omfattande studier över medeltidsmynt, danska och norska medaljer 1533–1788 (ett oumbärligt *corpus*verk) och myntfynd, fram till småartiklar om t.ex. "hundetegn". Mycket publicerade han först i den danska *Numismatisk Forenings Medlemsblad*, som han ett antal år också redigerade, därefter från 1936 i *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* (han var en av Unionens grundare 1935/6), där han f.ö. var den anonyma redaktören "indtil videre" från 1940 till sin pensionering 1959. För *Nordisk Numismatisk Årsskrift*, där han också flitigt medverkade, svarade han åren 1936–38 och 1948–50. En del av hans artiklar översattes till engelska och utgavs till 70-årsdagen (*Coins and History*).

Efter 1959 skev han oförtrott vidare och utgav inte mindre än sju band i *Sylloge of British Coins*, nämligen de anglosaxiska mynten (sex) och de irländska (ett) i Møntsamlingen. När han fyllt de nittio utkom de vikingatida myntfynden

från Bornholm som en volym av årsskriften (1977/78, tryckt 1980). Som om detta inte vore nog tillkom hans katalog och handbok över *Unionstidens Udmøntninger* 1972 och en aldrig sinande ström av småartiklar, de sista under 1982, då han bl.a. berättade i MYNTKONTAKT/SNT om hur han träffade sina första svenska myntvänner.

Hans omsorg om den statliga samling han fått sig anförtrord var exemplarisk och han inympade noggrannhet och vetenskaplig akribi hos sina medarbetare och efterträdare. Det var han som fick igång publiceringen av den förnämliga grekiska myntsamlingen i serien *Sylloge Nummorum Graecorum* (från 1942), avslutad av hans efterträdare 1979, och knöt de rätta medarbetarna till detta jätteverk – dansken Niels Breitenstein, från 1938 den tysk-judiske flyktingen dr. Willy Schwabacher, som 1943 måste fly till Sverige och med tiden blev antikvarie vid Kungl. Myntkabinettet, och senare främst Otto Mørkholm. Som antytts ovan hade Galster ett mångårigt samarbete med kollegerna i de nordiska länderna, inte minst Sverige, där han avlade åtskilliga besök, det första redan 1916. Året därpå skrev han en viktig uppsats i *Fornvännen* om AROS-brakteatern (senare ändrade han mening om deras ursprung, men det må vara en sann vetenskapsman tillåtet!). Han fick vänner såväl bland samlare som forskare i vårt land och valdes redan 1918 till korresponderande ledamot av Svenska Numismatiska Föreningen, 1944 till hedersledamot (vilket han också blev i alla övriga nordiska föreningar, därtill i England, Nederländerna och Österrike, var till kan läggas, att den ärevördiga Royal Numismatic Society, London, gav honom sin medalj 1946). Vid SNF:s 100-årsjubileum 1973 mottog han dess högsta, nyinstiftade utmärkelse, Gustav VI Adolf-medaljen för framstående numismatisk forskning i guld. Han var också filosofie hedersdoktor vid Universitetet i Lund – han hade ett mångårigt samarbete med forskarna i denna gamla danska provins. På sin 85-årsdag fick han en ännu sällsyntare guldmedalj – Det kgl. Danske Videnskabernes Selskabs från 1768 (Galster nr 512).

Till sist några mer personliga minnen. När jag som ung och oerfaren numismatiker kom till Møntsamlingen i Köpenhamn, hälsade jag med vördnad på den yvigt vithåriga, snart 70-åriga överinspektören med den vackra profilen; han visade sig genast vara den mest älskvärda och skämtsamma person, en hjälpsam vägledare till de mynt jag önskade studera. Vid den enkla, gemensamma samvaron mitt på dagen "gnave de han sine medhavde skorper" och berättade ousinligt om forna tider på museet, gärna kryddat med någon anekdot. I september 1957 deltog han i NNU:s möte i Stockholm – med utflykt

Foto: Åse Rosing 1982. Galster roende vid Hellerup hamn.

till Uppsala – och medförde också sin hustru. Med viss sirlighet lade han då bort titlarna med mig, under påpekande att hans generation egentligen blott var "du" med sig själv. Vid den efterföljande, mycket glada måltiden på Regentens festvåning på Brunkeberg – sedan länge riven – glömde hans hustru sin regnrock, eller regnslag, som det heter på danska. Förgäves efterforskade jag plagget några dagar senare. Till sist skrev Galster resignerat till mig, "at min kone i lighed med Christian I har tabt slaget på Brunkeberg". Vår korrespondens – om än mera sporadisk på senare år – började, om jag minns rätt, 1953 och omfattar nog flera A4-pärmar. Givetvis överträffas den av brevväxlingen mellan Galster och hans gode vän Nils Ludvig Rasmusson i Stockholm mellan ca 1930 och 1973, men jag tror att vår är mera lättolkad för en framtida lärdomshistoriker. Georg Galster hade – när han inte använde maskin – en utomordentligt klar, lättläst handstil med eleganta versaler; Rasmusson var, när han (alltför ofta) skrev för hand, mera svårläst. När ett sådant handbrev kom till Köpenhamn, brukade Galster vidfästa ett pappersark och göra ett tolkningsförslag, som sedan cirkulerade bland medarbetarna för ifyllande av tomma partier.

Galster hörde till en svunnen människotyp, inte bara på grund av sin stora, omfattande lärdom, utan även i sin egenskap av, jag skulle vilja kalla det "radikalkonservativ". Många av hans

mycket bestämda åsikter skulle i dag, med vår ganska enfaldiga vana att försöka stoppa människor i bestämda fack, kunna sägas höra hemma på vänsterkanten. I likhet med en del svenska kulturpersonligheter från det slutande 1800-talet var han agnostiker och antikyrklig, som t ex Albert Engström, för att ge en svensk läsare ett exempel på en meningsfrände. Han hade t.o.m. förordnat, att ingen jordfästning skulle förekomma. Han tog inte emot ordensdekorationer. I andra hänseenden var han dock mindre "tidsenlig". Hans danska nationalism lyste alltid igenom; jag minns, hur han en gång, halvt förargat, halvt på skämt, ondgjorde sig över uttrycket "det lilla Danmark", som dock, inräknat Grönland, var Europas näst största stat! En del i hans forskning är klart skrivet ad patriam illustrandam. Samtidigt betydde det nordiska samarbetet mycket för honom, något som framgått av vad jag ovan berättat om hans mångåriga strävande med dess publikationer. Nordiska språk skulle användas även i årsskriften – han godkände inte något som var skrivet på t ex engelska. Sådana "rigsforødere" som Fredrik III har jag hört honom tala ogiljande om. Hans sommarstuga låg i Göingebygdens i Skåne och vi skämtade om att det var hans sätt att återerövra en liten bit av det förlorade.

För flera generationer av numismatiker kom Galster att genom sina insatser och sin personlighet att betyda oerhört mycket. Det finns ingen, som kan erinra sig hur det var före hans tid. Endast långsamt kommer vi att kunna acceptera, att han är borta.

Lars O. Lagerqvist

Galsters bibliografi är tryckt i *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 1974 och 1983.

Nordisk Numismatisk Union

Med beklagande av dröjsmålet vill red. meddela, att en kort redogörelse för unionsmötet i Falun och Avesta, avhållt i september, inflyter i nästa nummer av MYNTKONTAKT/SNT. Vi hoppas också kunna införa några ytterligare bilder från Avesta Myntmuseum.

Kring en kunglig julklapp 1754

Av TORGNÝ LINDGREN

2. Carl Gustaf Tessin undervisar kronprins Gustav om medaljer

De 38 förgyllda silvermedaljer, som den knappt nioåriga kronprins Gustav (sedermera kung Gustav III) fick i julklapp 1754, representerade ett för den tiden högst betydande belopp. — Om denna julklapp se MYNTKONTAKT/SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT 1982 nr 9—10, s. 237f.

Initiativet till denna form av julklapp kan ha kommit från kronprinsens mor, drottning Lovisa Ulrika: hennes stora medaljintresse är väldokumenterat. Men denna julklapp har också stått i full överensstämmelse med önskemålen hos kronprinsens guvernör greve Carl Gustaf Tessin.

Tessin sökte i pedagogiskt syfte väcka sin purunga elevs intresse även för medaljer. Det framgår bland annat av ett av de undervisande brev, som han tillställde kronprinsen: det är skrivet ett halvår efter det att kronprinsen hade fått de nyss omtalade 38 förgyllda silvermedaljerna i julklapp. Brevet föreligger i tryck i den några år senare utgivna samlingen av dylika brev, *En gammal mans bref til en ung prints*. Senare delen. Sthlm 1756, s 340; det återges här nedan:

”Min nådige herre!

At förvara kongungars och förstars minne är väl förnämligast historiens afsigt, men som des utarbetande på tiden ankommer, ty hafva tacksamme undersåtare alt ifrån de äldsta tider upfunnit genare medel at göra stora gerningar odödliga, då de uprest stoder, ristat stenar och stämpelat metaller*. Et ärligt förråd af dessa senare finnes uti hennes maj:ts drottningens cabinet vid Drottningholm.

Jag lemna til et annat tilfälle at med eders kongl. höghets tilståndelse nogare handla om de äldre och nyare medaljer och tänker nu endast binda mig vid några få omständigheter.

De svenske skådepenningar böra och kunna i synnerhet med heder och nöje samlas så i anseende til de förrättningar, som til deras präglan-

* Uppenbart tryckfel för *medaljer*.

de anledning gifvit, som til den konst och smak, med hvilken de äro förfärdigade. Det förre hafve vi at tacka Sveriges stora, hulda och oförlikneliga regenter; det senare de snälla konstnärer, hvilka brukade blifvit.

Få länder i Europa kunna prunka med Carlstenar, med Richtrar, Warrouer, Hedlingar och Fermanner.

En medaille intager et litet fält, men är betydande dels i anseende til den svårigheten at väl inskära, hvad igenom prässen blifver uthögt: då först skönjes om konstnären sig misstagit, ty här äro alla fel obotelige; dels består ock deras värde uti sinrika och kärta påskrifter. I denna omständigheten behöfve vi ej eller blygas; få riket kunna berömma sig af en KÄDER och en BERCH, och få medaljer äro bättre och vigare passade til deras ämnen än en konung CARL den X:des vid tilfälle af denna stora konungens gång öfver Bältet: *Natura hoc debuit uni* lemna oss i fyra ord en fullkomlig afbild av en förtjent hjelte, gynnad igenom en sällsynt naturens värkan. *Nescit occasum* öfver Nordstjernan på en konung CARL den XI:tes medaille passar sig oförlikneligen at jemnföra Nordstjernans oombytliga rum i Norden med svenske thronens bestånd. Orden *Tandem felix* öfver himmels teknet Skytten påminna oss uppå en af konung FRIEDRICH den I. medaljer, at novemb. månad ofta varit för Sverige en osäll månad igenom åtskilliga des öfverhets personers kånbara saknad, men at den omsider blifvit säll igenom konung FREDRICHS lyckliga återkomst ifrån des hessiske arf-länder”.

Tessin säger sålunda i brevet, at Sverige mer än andra länder kunde ”prunka med” framstående medaljgravörer: han åsyftar Arvid Karlsteen (1647—1718), Bengt Richter (1670—1737), Daniel Warou (1673—1729), Johann Carl Hedlinger (1691—1771) och Daniel Fehrman (1710—1780). Och få andra länder ägde så utmärkta idégivare till medaljer som de lärda numismatikerna Nils Keder (1659—1735) och Carl Reinhold Berch (1706—1777).

Som exempel på mycket högt stående svensk medaljkonst nämner

Tessin tre medaljer: det är därvid i första hand inte det konstnärliga utförandet, som han vill framhålla, utan medaljernas ”sinrika och kärta påskrifter”. Till minne av Karl X Gustavs tåg öfver Stora Bält i februari 1658 har slagits ett flertal medaljer i olika storlekar, alla med inskriptionen *Natura hoc debuit uni* och graverade dels av Johann Breuer, dels av Arvid Karlsteen; vi avbildar här som ill. 1 den största av dem: den är av Karlsteen (Hildebrand Karl X Gustav nr 28). Till minne av Karl XI:s lyckosamma regering graverade Karlsteen tre medaljer, i olika storlekar, med inskriptionen *Nescit occasum*; vi avbildar här som ill. 2 den största av dem (Hildebrand Karl XI nr 106). Den av Tessin åsyftade medaljen till minne av Fredrik I:s återkomst från Hessen i november 1731 är graverad av Johann Carl Hedlinger: den har inskriptionen *Nunc felix*, inte *Tandem felix*, som Tessin säger: vi avbildar den här som ill. 3 (Hildebrand Fredrik I nr 46).

Natura hoc debuit uni kan översättas ”Naturen var skyldig en enda man detta”; Berch översätter det i en rad riktad till Karl X Gustav ”Slikt var naturen Dig och ingen annan skyldig”. *Nescit occasum* innebär, säger Berch, att Polstjärnan ”vet icke af någon nedergång”. *Nunc felix* slutligen översätter Berch med ”Nu lyckeligt”. — Berchs översättningar är hämtade uti de av honom författade små skrifterna *Kort utkast ...* till respektive regenters levnadsbeskrivning, Sthlm 1788.

Tessin fortsätter i sitt brev till kronprins Gustav:

”Men, min nådige herre! det är ej nog, at penningen talar: hvad han säger måste vara sant. Om den herren, hvars bild han förer, ej förtjent hvad öfver honom skrivit är, så vändes det ämnade berömet uti förvitelse. Vi äge ock exempel uppå skådepenningar, hvilka vanhedra de herrar, öfver hvilka de blifvit slagne. Uti fölgden af de romerska, som i hennes kongl. majeståts cabinet förvaras, finnes en, som bör skattas ibland de raraste. Å ena sidan står keyser Gallieni bröstbild uti kvinfolks klädnad under namnet GALLIENÆ AUGUSTÆ och å

Ill. 1. Medalj till minne av Karl X Gustavs tåg över Stora Bält. Gravör: Arvid Karlsteen. Beskriven av B.E. Hildebrand: Karl X Gustav nr 28. I Kungl. Myntkabinettet. Foto: Jüri Tamsalu.

Ill. 2. Medalj till minne av Karl XI:s lyckosamma regering. Gravör: Arvid Karlsteen. Beskriven av B.E. Hildebrand: Karl XI nr 106. I Kungl. Myntkabinettet. Foto: Jüri Tamsalu.

Ill. 3. Medalj till minne av Fredrik I:s återkomst från Hessen 1731. Gravör: Johann Carl Hedlinger. Beskriven av B.E. Hildebrand: Fredrik I nr 46. Foto: Nils Lagergren, ATA.

den andra samma keysare i en vädje-vagn, med hvilken kappkördes vid de romerska lust-spel. Påskriften är *Ubique pax*. Jag vet, at någre ålderhäfdare velat föra denna medaillen til en keysarina Galliena, dock synes deras mening mera grundad, hvilka lämpa den samma på Gallieni qvinliga regering och dess obekymmersamhet under romerska rikets oroligaste tider.*

Om någonsin möjligt vore, at eders kongl. höghet kunde vanslägtas ifrån dess höga ått, så blefve ju de medailler och jettoner, hvilka Sverigets glädje och inbyggarnes allmänna hopp eders kongl. höghet vid dess födelse tima tillägnat, endast otvifvelaktiga förvitelser emot den, som ej velat allas önskan uppfylla.

Uti gamla Rom voro medailloner och medailler bekante, hvilka senare indeltes i trenne storlekar och åtskiljas än i denna dag under namn *primæ*, *secundæ* och *tertiæ magnitudinis*.

Uti våre tider äro brukelige antingen medailloner vid få och synnerliga tillfällen eller de så egentligen kallade medailler eller ock jettoner.

I Frankriket äro desse trenne storlekar under visst utsatt mått faststälde. De bägge förra slagen böra alltid vara historiske och det tredje merendels symboliskt, dock syftande på någon rycktbar händelse eller förrättning.

Eders kongl. höghet täcktes af hvad hastigast anfördt blifvit finna, at stora herrars börd är at sysselsätta stora konstnärer och at utom de förras förrättningar, måste de senare nöta deras dagar i fåfänga.

En konung och regent tilhörer at sätta konstner i gång, hålla dem i jämn öfning och räcka deras stillasittande idkare en obekymmersam utkomst.

Sådan berömlig afsigt äga de hof, som vid ny-års tiden i stället för andra gåfvor utdela pungar med nyslagna jettoner.

Önskeligt vore, at slikt bruk blefve allmänt vedertagit såsom genaste medlet at eviga göra namnkunniga gerningar, at årligen i kårtaste begrep underrätta en vetgirug värld om hvad i det framfarna året förelupit, at upmuntra jordenes härskare at sins emellan täfla om hedren at framte de flästa och vigtigaste ämnen til en sådan numismatisk historia och sist at gynna snabba och

konstfarna arbetare med tilräckelig och ymnog inkomst.

Med hvad undersätelig vördnad och fågnad skulle icke landets inbyggare vederqveckas, då dem vid hvar års förlopp för ögonen lades den huldhet, med hvilken de af en mild och städe vakande öfverhet styrdes? De skulle visserligen upmuntras at frambära glada utskylter, då de af allmänna minnesmärken funno, at de blifvit til deras hedder, nytta och förkofring använde. Åminnelsen af någon ny och god inrättning vare sig vid arméen, vid sjömagten, vid kammar-verket, vid handelen, vid handaslögder, vid bergs-bruk, vid penninge-rörelser och otaliga flera regerings grenar, spanmåls undsättning under missväxt år, uslas skötsel under sjukliga tider, näringars tilväxt, jordens fördubblade bruk med mera, äro dagliga tillfällen för en regent at göra sit ryckte öfodeligt och at mångfalt öka sina undersåtars brinnande kärlek, då honom sedan under de svåraste belägenheter aldrig dess förnödenheter brista kunna, ty en älskad öfverhet finner alltid ny tilgång och har alltid nog. Allas hug och sinnen hvässas at uptänka hvad som kan befordra dess nöje och befrämja dess afsigter. Hvad eljest för en misslynt hop omöjligt vore at åstadkomma, blifver för en älskande hop möjligt, gladt och lätt, och jag tror mig kunna hitlämpa det kan hända i annan och mindre värdig afsigt vedertagna ordspråket *L'amour trouve moyen*.

Min nådige herre! Jag må begynna mina bref huru jag vil, så förer dock alltid sluteligen min nit til et och samma ändamål, at til eders kongl. höghets grannaste akt och upmärksamhet anmäla en ständig åtrå at vinna undersåtarnes kärlek och otvungna tilgifvenhet: sådan är sannerligen den, med hvilken jag inuti min sista andedrägt med djup vördnad framhärdar

eders kongl. höghets
min nådige herres
underdånige och trognaste tjenare
C.G.T.

Åkerö,
den 24 jultii 1755''.

* Se härom *W. Schwabacher*: Drottning Lovisa Ulrikas "skåde-penning" Gallienae Augustae. Nord. Numism. Unions Medlemsblad 1956, s 189 ff.

Engelskt nytt på numismatikens fält

Chefsskifte har ägt rum på myntkabinettet vid British Museum. Doktor Robert Carson, som trädde till 1978, gick i pension sommaren 1983 och efterträddes av doktor John Kent. Båda cheferna har romerska mynt som specialitet.

När Du studerar något uppslagsverk om romerska mynt, kan Du inte undgå att oupphörligen stöta på initialerna RIC. De står för *The Roman Imperial Coinage* — ett storverk utfört av en serie av framstående engelska numismatiker. Det första bandet kom ut redan 1923 och var författat av Harold Mattingly och Edward Sydenham. Det system som de två använde sig av för att redovisa mynten bröt med tidigare regler på ett revolutionerande sätt och har därefter blivit normbildande. Mycket nytt har kommit fram under de gångna årens forskning. En reviderad upplaga av band I har därför befunnits påkallad och anförtratts åt doktor Humphrey Sutherland, även han en välrenommerad »romare» och f d chef för Heberden Coin Room vid Ashmolean Museum i Oxford.

År 1978 gjordes det största fyndet av romerska mynt i England, nämligen nära Marlborough i Wiltshire. Fyndet, benämnt Cunetioskatten, omfattar inte mindre än 54.951 mynt från åren AD 250—275, varav hälften för den galliske kejsaren Postumus. Fyndet har nu publicerats och resultatet har blivit, att nytt ljus kastats över myntningen under de legitima kejsarna Valerianus och Gallienus och den galliske motkejsaren.

Antalet numismatiker, som haft äran att få sina drag och forskningsinsatser odödliggjorda även i medaljens ädla form, ökar år från år.

1983 års chefsskifte på myntkabinettet vid British Museum har lett till att avgående chefen Robert Carson hyllats med en medalj, där reversen återger det främsta nyförvärvet under hans chefsperiod — en guldstat för T Quinctius Flaminius från c 196 B C, återgivande det tidigaste samtida porträttet av en romare.

År 1984 fyller den kände engelske numismatikern Christopher Blunt 80 år. Även hans gärning är avsedd att celebreras med medaljutgivning. Blunt har bl a medverkat i det stora projektet *Sylloge of coins of the British Isles* och är expert på anglosaxiska mynt. Han har vid några tillfällen besökt Sverige.

NUF

Carells Pehr Dubbs-medalj

Gösta Carell utförde för Göteborgs läkaresällskap en medalj över Pehr Dubb (1750–1834). Denne var läkare vid Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg, en administrativt mycket duglig person och Göteborgs på sin tid främste kommunalman. Över honom har tidigare präglats ett par medaljer (Hyckert-Lilienberg II s 89–90). Åtsidan till den andra av dessa lär ha tjänat Gösta Carell som förebild. Den äldre medaljen utfördes av Carl Enhörning 1806.

Medaljen, som präglas i guld, silver och brons utdelas mycket sällan i den första metallen. Den har givits för stora vetenskapliga insatser (professorerna Jörgen Lehmann, Örjan Ouchterlony, Arvid Carlsson, Holger Hydén), för grundläggande insatser för stadens sjukvård (professorerna Martin Odin, Arvid Wallgren) och för arbete inom Sällskapet (läkaren Gösta Göthlin).

I silver har den använts som present vid jubileer o dyl och till någon icke-läkare som gjort Sällskapet stora tjänster (förra bibliotekarien Seved Hallberg, kurator Carla Ljungberg).

I brons ges den till varje Pehr Dubbföreläsare. Även andra utländska föreläsare av format kan få en medalj.

Sedan 1972 har ingen guldmedalj utdelats men två silvermedaljer, en till förra räkenskapsförare kamrer Erik Scherlin, en till lagman Carl-Ivar Lefwander, som bistått Sällskapet i ett komplicerat donationsärende.

Medaljen, som präglas hos Sporrons, utdelas »att förvaras».

Alla dessa uppgifter har vi herrar docenten Inge Jansson och med dr Lars Öberg, båda i Göteborg, att tacka för.

Ernst Nathorst-Böös

Auktionsreferat

I slutet av oktober hölls Ahlströms 28:e auktion. Den var, speciellt under första dagen, mycket välbesökt. De priser som uppnåddes på auktionen får, med undantag av några få grupper, anses som goda. Vad gäller den senare tidens mynt, verkar mellankvaliteten stiga i pris, medan de dyrare mynten stagnerat. Att dela upp Bernadottetiden med försäljning av mynt fram t o m Oskar II på första dagen och de övriga den andra dagen, anser jag ej vara bra. Hade man t ex flyttat Revals och Fredrik I:s hessiska mynt, medaljer, sedlar och övriga tryckalster till första dagen, hade man kunnat föra över alla Bernadotteserierna till andra dagen.

Här följer i alla fall en del priser som uppnåddes på auktionen; 10 % tillkommer på klubbat pris:

NR	MYNT		KVALITETPRIS
10	Köln, 1027–36, ärkebiskop Pilgrim och Kejsar Konrad II	1+	4 000:–
51	Olov Skötkonung, LLt 17	1+	11 000:–
84	G I, Svartsjö 1/2 daler 1545	1/1+	8 200:–
92	Erik XIV, mark 1567	1+01	4 500:–
115	Johan III, 2 mark kl. 1572 korrod.	1+	4 500:–
122	Hertig Karl, daler 1595	1/1+	19 000:–
123	Hertig Karl, 4 mark kl. 1603	1+	7 000:–
128	Karl IX, 16 mark i guld, 1608	(1+)	33 000:–
135	Hertig Johan, riksdaler 1617	1/1+	24 000:–
136	Gustav II Adolf, 3 rd u.å.	01	60 000:–
185	Kristina, öre 1647	1+01	1 250:–
200	Karl X Gustav, 8 daler plåt 1659	1+01	112 000:–
229	Karl XI, öre sm 1673 med lilja	1+	4 000:–
237	Karl XI, Wismar, taler 1674	1/1+	21 000:–
259	Karl XII, 2 öre 1716	01	950:–
282	Ulrika Eleonora, 4 mark 1720	1+	9 400:–
288	Fredrik I, 1/2 dukat 1735, avslag	1+01	7 800:–
320	AF, Ädelforsdukat 1763/61	01/0	54 000:–
401	Gustav III, Avesta, 5 kopek 1778	1+	15 500:–
402	Gustav III, dito, 1787/77	01/0	11 000:–
585	Karl XV, 2 rd rm 1862 proof	01/0	12 500:–
591	Karl XV, 50 öre 1862 proof	0	13 500:–
593	Karl XV, 10 öre 1862	01	7 800:–
1077	Gustav V, 5 öre 1910	01/0	6 200:–
1083	Gustav V, 5 öre 1927	01/0	4 800:–
1245	Stockholms Banco, assignation å 5200 daler sm 1664, något skadad	1/1+	1 650:–
1920	Lydien, Krösus, 560–546, 1/2 stater	1/1+	4 100:–

Anledningen att nummer 10 såldes för 5 gånger värderingspriset berodde på att myntet hade ett så välpräglad porträtt och var i ovanligt bra kvalitet för detta mynt. På Erik XIV:s en- och tvåmarksmynt från och med 1564 kan man se en följd av tvisten med Danmark om rätten att använda de tre kronorna i riksvapnet, även en av anledningarna till det nordiska sjuårskriget. Då Danmark använde de tre kronorna i sitt riksvapen ville Erik ej vara sämre utan satte in det norska yxbärande lejonet respektive de tre danska leoparderna i det svenska riksvapnets tredje och fjärde fält (fig 1). Hertig Karls daler, nummer 122, anses av många vara Sveriges vackraste mynt. Det mynt som skulle kunna konkurrera är Gustav Vasas Svartsjödalar. Ett kuriosamässigt roligt mynt är 1/2 dukaten från 1735, vilket präglats med detta års ettöresstamper (fig 2).

De i Avesta präglade femkopeksmynten såldes i två exemplar, det första av dessa med det sällsynta året 1778 och det andra i ett ovanligt vackert exemplar från 1787. En serie av mynt som alltid är i hög kvalitet är 10, 25, 50 öre respektive 1 och 2 riksdaler riksmünt 1862. Av dessa fem är 50-öringen den vanligaste, men detta är ett typmynt och de övriga endast ett årtal bland andra.

Att se separata avdelningar för Revalmynten respektive Fredriks hessiska mynt är trevligt. Dessa såldes också till goda priser, trots att de förvisats till söndagen. Bland medaljerna fanns ovanligt många av Hedlingers regentlängd i silver. Dessa vackra medaljer såldes till priser från 400 till 600 kronor. Av denna regentlängd (fig 3–5) har ju Hedlinger graverat knappt hälften, en är graverad av Per Henrik Lundgren, de övriga av far och son Daniel och Carl Gustaf Fehrman. De har även omarbetat flera av medaljerna, även bland dem vilka Hedlinger graverat. Serien är omöjlig att få komplett, då nummer 4 ännu ej är graverad! Kanske dags att göra det nu? På en sådan här auktion är mycket pengar i omlopp, därför är det kanske lämpligt att avsluta referatet med Kung Krösus, denna gång dock ej i guld, men ett trevligt mynt i alla fall (fig 6).

Anders Frösell

Fig 1. Nr 92 Erik XIV, 1 mark 1567

Fig 3–5. Hedlingers regentlängd

Fig 2. Nr 288 Fredrik I öre 1735 i gulddavslag

Nr 1445 Erik Wäderhatt
av C.G. Fehrman

nr 1447 Birger Jarl
av D. Fehrman

nr 1448 Margareta
av C.J. Hedlinger

Nytt om Pergamonmyntningen

Fig 6. Nr 1920, Lydien,
Krösus 1/2 stater

Vår antikspecialist Ulla Westermark publicerade 1960 sin bok *Das Bildnis des Philetaios von Pergamon*, som vunnit internationellt erkännande som ett basverk för kunskapen om Pergamon-myntningen. Hon har senare i festskriften *Lagom* till Peter Berghaus' 60-årsdag 1979 bidragit ytterligare med artikeln *The Portrait Coin of Eumenes II of Pergamon*.

American Numismatic Society har nu i den nya delen (nr 27) av serien *Museum Notes* publicerat en av Robert A. Bauslaugh författad

artikel (*The Unique Portrait Tetrachm of Eumenes II*), grundad på nya fakta – ett fint exempel på vilket nästan detektivmässiga spår sinne en på antiken inriktad numismatiker oftast måste uppvisa.

Museum Notes-serien är en mycket givande publikation. Kom upp till kansliet och förvissa Dig själv därom! Bara studiet av dess fina bildmaterial är en sann njutning för ögat – uppväckande och stärkande habegäret!

NUF

HÅKAN WESTERLUND
Mynthandel

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Spec. sedlar
Betalar bra för sedlar
före 1930

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
Tel. 08/11 08 07

Ny skrift om myntskåp

Att genom djupplöjande skrifter få historiska händelser och sammanhang utredda är tacknämligt, men också småskrifter kan ha sitt intresse. En som inte förtrötts i att ge ut numismatisk polygrafi är Lars-Ingvar Jönson — eller med andra ord Numismatiska Litteratursällskapet i Göteborg.

Nyss kom sålunda ett rikt illustrerat häfte om gamla konstsamlingar vari några romerska mynt med kejsarporträtt ingått. Man ser dem på Brueghels och Frans Franckens interiörmålningar med konst- och kuriosakabinett vid 1600-talets början.

Bevarade samlings-skåp från denna tid ser ut som apoteks- eller kryddskåp, inte som våra myntskåp. I äldre tid samlade man helt enkelt inte mynt på samma vis som nu. Och det var bara enstaka magnater som höll sig med samlingar: stora romerska bronsmynt med kejsarporträtt (de kallades förresten »medaljer»), kejsarnas guldmynt och så — i ett dukatskrin — senare kungars och drottningars guld. Från 1500-talets mitt talas det om nya, stora silvermynt som radades upp i Talerkabinett.

Vad vi kallar myntskåp, med flera register av grunda lådor, blir talrika först med 1600-talet och medaljindustrien. Denna ger spridning åt samlandet och befordrar även den politiska och biografiska litteraturen. De stora italienska renässansmedaljerna lades väl av en och annan konstvän i skåp, men det är påfallande, hur ofta de är genomborrade för att bäras eller fästas på vägen. De hade ett prydnadsvärde jämförligt med de målade porträtten.

Av skåp avbildar nu den nya skriften bl a ett ovanligt praktfullt men litet kabinettskåp i München. Det ska ha ägts av kejsar Maximilian I och har tillverkats under förra hälften av 1600-talet.

Hur de skåp sett ut som innehöll drottning Kristinas omfattande myntsamling vet man inte. Skriften berör inte den saken. Den praktfulla publikationen av hennes romerska »medaljer» är ett vittne om vad som räddats hit från München och Prag och sedan följt drottningen till Rom — givetvis i sina ursprungliga skåp. Kardinal Azzolino, hennes universalärvinge, blev näste ägare, och senare skingrades samlingen.

Antika mynt lär ha kommit till Paris denna väg. Och där finns kanske skåpen än i dag.

En annan svensk drottning, Lovisa Ulrika, underbara samlings-skåp från Drottningholm finns däremot kvar hos oss. De hör till det finaste möbelkonsten under vår rokokostadskommit.

Kring tidiga myntsamlingar och de-

ras förvaring heter den nya skriften, sammanställd av Ernst Nathorst-Böös och försedd med en förteckning över den litteratur han nagelfarit. En trevlig sak, förvisso, och — som vanligt med Lars-Ingvar Jönsons utgåvor — minutiöst väl redigerad.

H Wideen

Numismatisk litteratur till förmånspris

Medlemmar av Svenska Numismatiska Föreningen jämte anslutna föreningar samt av föreningar anslutna till Nordisk Numismatisk Union har möjlighet att köpa numismatisk litteratur till nedannämnda starkt nedsatta priser. Skriftlig rekvisition insändes till Svenska Numismatiska Föreningen, Östermalmsgatan 81, 114 50 STOCKHOLM.

Obs! Kostnad för porto tillkommer

Nordisk Numismatisk Årsskrift

EXTRAERBJUDANDE

1975/76	5:—
1977/78	5:—
1979/80	84:—

Numismatiska Meddelanden I-XXXIV

Del 1–9	Slutsålda	
Del 10	B1 a om medaljer och besittningsmynt 1887	25:—
Del 11–12	Slutsålda	
Del 13	Hyeckerts supplement till och forts på B E Hildebrands beskr av Sveriges och sv kungahusets medaljer t o m 1890. 1892	50:—
Del 14–14	Slutsålda	
Del 16	Appelgren: Gustaf I:s mynt (uppg om exemplarens ägare) 1905	30:—
Del 17	Hyeckert-Lilienbergs beskr av medaljer över enskilda sv män och kvinnor från äldsta tid till 1914. Delvis nytryckt 1975 och häft i ett band. Oumbärlig för alla medaljsamlare.	225:—
Del 18	B1 a om sv mynt och myntvärden; Oskar II:s mynt; auktionspriser 1900–07. 1908.	50:—
Del 19–22	Slutsålda	
Del 23	B1 a om SNF:s historia; Olof Skötkonungs mynt; Imitationer av svensk-baltiska schillingar; Sten Sture d y:s stormynt, äkta och falska 1923.	30:—
Del 24	Wahlstedt: Minnespenningar över enskilda sv män och kvinnor (forts på nr 17) 1925.	75:—
Del 25	Wahlstedt: De svenska plåtmyntens historia; de stora plåtmynten. 1931.	30:—
Del 26–29	Slutsålda	
Del 30	Svenska och utl uppsatser, rikt ill (delvis i färg) om ämnen från antiken, medeltiden och nyare tid. 1965.	30:—
Del 31	Svensk numismatik i olika uppsatser, från vikingatid till våra dagar, rikt ill (SNF:s 100-årsjub 1973) 1973	häft 30:— inb 50:—
Del 32:1	U Ehrensvärd: Medaljgravören Erik Lindberg. Ill. 1974	häft 100:— inb 125:—
Del 33	Tillägnad B Thordeman med bl a studier av Thordeman, U Westermark, P Berghaus, K Skaare och T. Lindgren m fl. 1983.	inb 125:—
Del 34	B1 a artiklar av O Kylberg, K Jonsson, Y Almer m fl. SNF:s heders- inb 125:— inb 125:—	

Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad

1935–77. Vissa årgångar, särskilt de äldsta, slutsålda i komplett skick. Enstaka nummer till och med 1975 kostar kr 1:–, därefter kr 1:50. Komplet årgång till och med 1975 kostar endast kr 10:–, därefter 15:–

1978–81. Enstaka nr	3:50/st
1979 Kompl årgång	25:–
1980 " "	25:–
1981 " "	25:–
1982 " "	25:–

Tidigare årgångar av MYNTKONTAKT/SNT

1975; 1976; 1978; 1980; 1981	15:–
1977 (ej kompl); 1979 (ej kompl).	10:–
1982	20:–
Enstaka nr t o m 1977	1:–
" 1978–1981	2:–
" 1982	2:50

DIABILDSERIE: Svenska mynt 995–1800, med text av L O Lagerqvist 40:–

NUMISMATISK LITTERATUR utgiven av andra förlag:

Lagerqvist: Ur guldmyntets historia	5:–
Lagerqvist: Mynten berättar	2:–
Lilienberg: Förteckn Timmermansord. mynt- och medaljsamling	5:–
Livijn: Arithmetica – en konst för factorer och bokhållare	15:–
Matsson: Gods, Goddesses of the Bible Lands	20:–
Nilsson: Sv mynt under O II:s tid	10:–
Rasmusson: Sturetidens sv myntförhållanden	15:–
Rasmusson–Nathorst-Böös: Pengar på Gotland	5:–
Rasmusson: Mikael Hohenauer (särtryck NM 31)	15:–
REDIVIVA/Cavallis saml sv kopparmynt	40:–
FESTSKRIFT/Linnaeus in Medal art	25:–

Dessutom finns en del udda böcker

Ur SNFs Arkiv III

Den i första inlägget omnämnda bordsvisan var tryckt till festen (författaren Capeder titulerades "typograf" i föreningens medlemsförteckning). Den i inlägg II beskrivna protokolls-boken har till eftervärlden räddat tvenne under festen av professor Astley Levin (Johan IIIs mynt!) författade visor.

Jag citerar direkt ur protokolls-boken:

"Talet för kvinnan uteblef ej heller på denna fest, ty på baksidan af matsedeln hade Professor Levin skaldat följande, som han uppläste:

Jag skall be få föreslå en skål,
På lovord vill jag icke vara snål.
Det gäller damerna i vår krets,
För damer jag alltid varit tillreds.
Till antalet jämt tre.
Det är först festdagens mamma
För henne – honom – dricka vi
med detsamma.

Hennes – hans – namn ju
Holmberg är

Varmed väcker hägkomst som är oss kär.
Så kommer Holmbergs ena flicka

Och sedan Holmbergs andra flicka.
För dessa nu vi höviskt dricka.
Jag vet ej i vad släktskap de stå
Till varandra – om det är så
Att mamma verkligen är mamma
Till de andra, men det gör detsamma.
Nu ta vi dem alla i klump
Och det är slut på min visestump.
Damerna Holmbergs skål!

Professor Levin improviserade äfven följande hyllningskväde till ordföranden (Axel Wahlstedt), som denne enligt ett löfte, som han varit nog oförsiktig att gifva "obesedt", måste sjelf sjunga.

Samlade på Hasselbacken
Uti vårens ljusa kväll
Bringa vi nu samfällt tacken
För ordföranden så snäll.
Han har burit dagens tunga
Så som ingen i vårt hof.
Nu han tvingas ock att sjunga
Till sitt eget höga lof!

Han har häftat högtidsdagen
Med en massa vackra tal.
Han till talare är slagen
Och som sådan icke skral.

Brenner — amerikansk medaljskapare

Vid namnet »Brenner» hajar varje nordisk numismatiker till. Vad nu, då? Var han verksam även där? Nej, det är blott namnet som förleder!

Under de första decennierna av 1900-talet verkade i USA den i Lithauen 1871 födde Victor David Brenner (död 1924). Han var mycket franskpåverkad — lärjunge till de berömda franska medaljnyskaparna Charpentier och Roty — och blev en av sin tids främsta medaljskapare »over there».

Juli- och augustinumren 1983 av *The Numismatist* innehåller en rikt illustrerad förteckning över Brenners hela medalj- och plakettproduktion (inte mindre än 120 nummer). Den ger en ovanlig chans att närmare studera den amerikanska medaljkonsten kring sekelskiftet och framöver. Tidskriften finns på vårt kansli. Kom och njut! Och lär!

Brenners produktion är av visst intresse även för oss svenskar, eftersom vår store Gösta Carell var en av hans lärjungar.

NUF

Han har sagt allt vad vi tänka
Och det gjordt på utmärkt vis.
Därföre vi honom skänka
Nu vårt allra högsta pris.

Må han länge stå i tēten
Ännu för föreningen.
Må han aldrig få förtreten.
Må han städs förbli vår vän!
Och när fru Numismatica
Samlar under sitt baner
Oss till fester denna lika
Upp till dig vi tacksamt ser."

Protokollet, fört av Carl Lundström, är i sin helhet en underbar läsning!

NUF

FRÅGE- SPALTEN

Återkommer
i nästa nummer

£4 Book of Stamps and Story of the Royal Mint

The Royal Mint i frimärkshäfte

Världens största och modernaste myntverk det engelska Royal Mint, har uppmärksammats av det brittiska postverket med ett elegant frimärkshäfte (utgivningsdag 14 september 1983).

Royal Mint är numera beläget i moderna lokaler i Llantrisant strax norr om Cardiff, Wales, efter att under praktiskt taget hela sin mer än 1000-åriga historia ha legat i London (de gamla lokalerna är numera främst museum).

I det osedvanligt smakfullt utformade häftet, omfattande 8 blad plus omslag i flerfärgstryck, berättas bl a om Royal Mints långa ärevördiga historia; det enda mynt som slogs för kolonien Virginia år 1773; symboliken på de moderna engelska mynten och Maundymynten, som vid en årlig speciell ceremoni utdelas av drottningen i Westminster Abbey till utvalda äldre engelska män och kvinnor (jfr MYNTKONTAKT 1983:8, s 210).

Ett stycke finns även som redogör för mynttillverkningen vid Royal Mint, som inte enbart framställer mynt för England utan dessutom för ett 50-tal andra länder. Utsökt vackra färgbilder (många myntavbildningar) beledsagar texterna.

En stilla undran infinner sig då man studerar den lilla skriften. Skulle man kunna tänka sig ett liknande fruktbart samarbete mellan motsvarande svenska verk?

Häftet som kostar £ 4 (innehåller engelska bruksfrimärken för samma belopp!) kan erhållas genom att beloppet sätts in på postgiro Great Britain 110-0009 med adress

British Philatelic Bureau
20 Brandon Street
EDINBURGH EH3 5TT
Skottland

Skriv "MintStamps" på talongen och använd internationell postgiroblankett (finns på *alla* postkontor, om Du inte har eget postgiro). Beloppet kan även överföras via check till adressen ovan.

Vad vill du läsa om i MYNTKONTAKT?

VI vill gärna låta våra läsare i skilda delar av landet få komma till tals i MYNTKONTAKT. Om du tycker att ett visst numismatiskt ämne bör behandlas i form av en artikel i MYNTKONTAKT, så skicka in ditt förslag till tidskriftens huvudredaktör Lars O Lagerqvist, Söderårby gård, Vansö, 152 00 STRÅNGNÄS.

Vi vill i detta sammanhang påpeka, att artiklar i MYNTKONTAKT måste vara avfattade på svenska, danska eller norska.

Suomalaiset lukijamme voivat, jos niin haluavat, kirjoittaa ehdotuksensa suomeksi. Me käänämme mielellämme ehdotukset suomesta ruotsiksi.

Leo Hansen 1905 — 1983

Förre ordföranden i Dansk Numismatisk Forening, civilingenjör Leo Hansen, avled efter en kort sjukdom den 28 juli; han var vid sin bortgång 78 år. Hans långa och betydande yrkeskarriär skall inte beröras här. Vi, hans nordiska vänner, tänker främst på hans insatser inom numismatiken, där han var en utmärkt *amateur* i ordets fina och ursprungliga betydelse. Hans förnämsta insats är naturligtvis det stora verket *Danmarks officielle pengesedler 1713–1980*, vars redaktör han var, och vilket han ägnade sina sista krafter; det är tragiskt, att han inte fick uppleva dess utgivande i höst (se MYNTKONTAKT 1983:7, s 161).

Som ordförande i Dansk Numismatisk Forening åren 1967–1975 fick han, i likhet med sina kollegor i de andra nordiska länderna, bevittna det starkt ökade intresset för vårt ämne, något som bl.a. yttrade sig i en stegring av medlemsantalet och därmed också av arbetsbördan. Under hans tid erhöll också DNF egna lokaler. Till hans övriga uppdrag hörde bl.a. medlemskap i styrelsen för Selskabet Den kgl. Mønt- og Medallesamlings Venner.

Givetvis deltog Hansen i arbetet inom Nordisk Numismatisk Union och reste till flera av dess sammanträden. Oavsett de meningsbrytningar som kunde framträda – och de tycks vara oundvikliga – minns vi honom som en oföränderligt lugn, älskvärd och resonabel personlighet. Han var en genomkultiverad människa. Svenska Numismatiska Föreningen framför sitt djupa deltagande till hans efterlevande och till hans många vänner inom SNF.

Lars O. Lagerqvist

Utnämning i Köpenhamn

Till överinspektör och chef för Den kgl. Mønt- og Medallesamling har utnämnts museumsinspektör Jørgen Steen Jensen från 1 november 1983. Svenska Numismatiska Föreningen och redaktionen framför sina gratulationer.

Medlemsavgift i SNF eller prenumeration

Vilket Du än väljer är det nu dags att tänka på 1984, så att Du inte går minste om MYNTKONTAKT/SNT! Prenumeration, se s. 235; medlemsavgiften däremot betalas på postgiroblankett som bifogas från kansliet.

FÖRENINGAR

FAGERSTABYGDENS MYNTKLUBB sammanträder första helgfria måndagen i varje månad på AB Västanfors Industriens matsal, L Linjan, Fagersta. Upplysningar tel 0223/116 71 e. kl 17.00 och 0223/172 18 kl 08.30–16.00

FINSPÅNGS MYNTKLUBB. Uppgift saknas. Upplysningar tel 0122 103 89 el 161 20.

GÖTEBORGS NUMISMATISKA FÖRENING. Lokal: Traktören, Köpmansgatan, Göteborg. Kl 19.00 den 12/12. 1984: 16/1, 13/2, 12/3, 9/4, 14/5. Antiksektionen 1984: 25/1, 22/2, 21/3, 9/5. Lokal Schackspelets Hus, Haga Kyrkogata 3, Göteborg. Öppet hus: 21/11. 1984: 23/1, 20/2, 19/3.

HALMSTADS MYNTKLUBB. Uppgift saknas. Upplysningar: tel 035/12 96 76.

KALMAR MYNTKLUBB har möten första helgfria måndagen i varje månad (utom juli och augusti) kl 19.00 i SE-banken, Storgatan 17, Kalmar. Upplysningar tel 0480/135 61, 115 84. Auktioner varje gång.

KATRINEHOLMS MYNTKLUBB har möten första helgfria onsdagen i varje månad på restaurang Storstugan, Stortorget 1, Katrineholm. Upplysningar tel 0150/210 45 el 151 00.

KRISTIANSTADSORTENS NUMISMATISKA FÖRENING har möte med auktion på Hemgården, Norretullsvägen 9, Kristianstad, den 16/12. Listor och upplysningar gm Ingvar Nilsson 044/713 28.

LUNDS NUMISMATISKA FÖRENING har möte den 7/12 kl 19.00 i Utbildningshuset, Studentlitteratur, Åkergränd 1, Lund. Upplysningar: tel 046/14 43 69, 12 25 93.

MYNTKLUBBEN NICOPIA har möten andra måndagen i varje månad på Pensionärsgården, V Trädgårdsgatan 57, Nyköping. Upplysningar tel 0155/134 29, 671 54, 128 41. Fastställda dagar: 14/11, 12/12.

NUMISMATISKA FÖRENINGEN ÖRESUND, Helsingborg, har möten första helgfria tisdagen varje månad på Borgen, Karl Krooks gata 17, Helsingborg, jan–maj, sept–dec. Upplysningar tel 042/13 33 40.

SAMLARKLUBBEN NUMIS, Skellefteå har möten första torsdagen i varje månad i NV-huset, konferensrummet. Upplysningar tel 0910/186 80.

SANDVIKEN—GÄVLE MYNTKLUBB håller möten första onsdagen varje månad under 1983, utom juli och augusti, i Valbo kommunalhus, kl 19.00. Upplysningar tel. 026/13 11 77.

SKARABORGS NUMISMATISKA FÖRENING, SKÖVDE. Tel 0500/802 44 har samlarträff på Xenia kl. 16 den 11/12 (årsmöte).

SKÅNES NUMISMATISKA FÖRENING sammanträder 24/11, IOGT-lokalen, Engelbrektsgatan 20, 2 tr. kl 19.30. Mynten visas i auktionslokalen från 18.30 samt i klubblokalen de två föregående tisdagarna kl. 19–21. Klubblokalen Kungsgatan 38 A, Malmö håller öppet varje tisdag kl 19–21 under september–maj.

SÖDRA DALARNAS MYNTKLUBB sammanträder första torsd. efter den 15 i varje månad kl. 18.30 i Rembostugan, Hedemora. Ring gärna Mikael Eriksson, Hedemora, 0225/128 65.

TÄLJE MYNTKLUBB, Södertälje. Uppgift saknas. Upplysningar tel 0755/185 68.

UPPSALA MYNTKLUBB har möte kl 19.30 på Skandia, Drottninggatan 1 A, 6/12 (julsammankomst).

VETLANDA NUMISMATISKA FÖRENING har möten med auktion på IOGT logen Standard, Tomasgatan 34, Vetlanda. Myntets Dag på Vetlanda Stadshotell 13/3. Upplysningar tel 0383/158 35 kl 07.00–09.00.

VILLSTADORTENS MYNTKLUBB, Smålandsstenar, sammanträder i sparbankslokalen den 12/12. Föredrag o dyl följs av auktion. Upplysningar tel. 0345/112 95.

VÄRENDIS NUMISMATISKA FÖRENING, Växjö. Sammanträder med auktion på restaurang Munken kl 19.00 den 7/12.

ÖREBRO NUMISMATISKA FÖRENING. Möten sista onsdagen i varje månad utom under sommaren. Lokal: Museets föreläsningssal. Upplysningar: 019/18 86 00 eller 13 50 61.

AUKTIONER

1984

23.2	Stockholms Auktionsverk
17.3	Hirsch Mynthandel AB
7—8.4	B. Ahlström Mynthandel AB
24.4	Stockholms Auktionsverk
27—28.10	B. Ahlström Mynthandel AB

Utländska auktioner:

6.12	Lanz, München
8/10.12	Kurpfälzische Münzhandlung. Mannheim
9/10.12	Senger, Berlin
9/10.12	Christensen, New York
11.12	Kolbe och Spink & Son, USA. Numismatisk litteratur.
12.12	The Numismatic Auction Ltd. Grekiska och romerska mynt.
12/16.12	Dorotheum, Wien
16/17.12	Müller, Solingen

Mitt i City STOCKHOLM SUNDSVALL

Med stor sortering av

Mynt • Sedlar
Medaljer
Frimärken • Vykort
Aktiebrev • Tillbehör

PEO Mynt & Frimärken

08-21 12 10
060-11 15 40

MÄSSOR

10—12.12

New Yorks tolfte internationella numismatiska mässa.

Affärsvänner
Numismatiker

Vi vill tacka Er för det gångna året
och för det
goda sam-
arbetet
önskar
Ingemar & Jan

STRÄNGNÄS TRYCKERI AB

Box 13, 152 01 Strängnäs
Tel. 0152-160 20

PRISLISTOR

I Svenska mynt från medeltiden till idag, Guldmynt fr.o.m. Gustav III t.o.m. Gustav V

II Antiken – specialoffert med billiga mynt från 400 f.Kr– 400 e.Kr.

Översändes kostnadsfritt på begäran.

WALLIN & BAKOS AB

Kungsgatan 4 B, Box 26058
S-100 41 STOCKHOLM
Tel. 08/10 00 57-58

En GAMMAL VÄN återkommer!

Äntligen kommer nu den nya upplagan av den
MEST POPULÄRA KATALOGEN FÖR VÄRLDENS MODERNA MYNT

A CATALOGUE OF MODERN WORLD COINS 1850-1984

av R.S. Yeoman, 13:e uppl 1984, 512 sidor, slösande rikt illustrerad, värderingspriser etc.
Pris c:a 78:—

Kan köpas hos din lokala mynthandlare.

Distributör för Europa

Mevius Numisbooks INT. B.V. 97, Oosteinde
NL-7671 AT VRIEZENVEEN
Netherlands

Specialerbjudande:

Den mest spridda katalogen över världens guldmynt

GOLD COINS OF THE WORLD 600-1980

av Robert Friedberg, 5:e uppl 1980, 484 sidor

Nu till specialpris 112:—

återförsäljarrabatt på förfrågan

alla priser exkl. moms

Sveriges Mynthandlares Förening

är sedan 1973 en etablerad sammanslutning av mynthandlare, för närvarande 18 företag i tio olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige. Samtliga företag är medlemmar i Svenska Numismatiska Föreningen.

Föreningens medlemmar har skrivit under uppropet mot myntförfalskningar, vilket innebär att någon handel med kopior eller förfalskningar ej förekommer.

Inom föreningen finns en reklamationsnämnd. Till denna nämnd kan samlare av numismatiska objekt vända sig, om de anser sig felaktigt behandlade av någon medlem i Sveriges Mynthandlares Förening vid köp eller försäljning av mynt eller andra numismatiska objekt.

Medlemsmatrikel erhålles kostnadsfritt på begäran:

Sveriges Mynthandlares Förening

Box 19507

104 32 Stockholm

Tel. 08/34 34 23